

ANNETTE WILLIG · OLE TOGEBY

STEEN LAURSEN · ERIK HANSEN

HANNE NIELSEN · LARS HENRIKSEN

Sprog og konvention

OM RIGTIGT OG FORKERT SPROG

FIDUS-
STADEN

SPROG OG
LITTERATUR

GJELLERUP

FIDUS-SERIEN, SPROG OG LITTERATUR

Redigeret af

Erlie Hansen, Niels Holck og Hans Vehrup.

Sprog og konvention

Om rigtigt og forkert sprog

*Annette Willig, Ole Togeby, Steen Laursen,
Erlie Hansen, Hanne Nielsen og Lars Henriksen*

GJELLERUP 1971

FIDUS-SERIEN, SPROG OG LITTERATUR

Redigeret af

Erik Hansen, Niels Holck og Hans Vehrup

Sprog og konvention

Om rigtigt og forkert sprog

*Annette Willig, Ole Togeby, Steen Laursen,
Erik Hansen, Hanne Nielsen og Lars Henriksen*

GJELLERUP 1971

Indhold

»SPROG OG KONVENTION. OM RIGTIGT OG FORKERT SPROG. 1. UDGAVE - 1. OPLAG ER SAT MED TIMES OG TRYKT I CHRISTENSENS BOGTRYKKERI a-s, STRUER OMSLAG OG TYPOGRAFI: OVE v. SPÆTH MEKANISK, FOTOGRAFISK ELLER ANDEN GENGIVELSE AF DENNE BOG ELLER DELS AF DEN ER IKKE TILLADT IFØLGE LOV OM OPHAVSRRET. © JUL. GJELLERUPS FORLAG a-s, KØBENHAVN 1971 ISBN 87 13 01396 3	
Forord	7
1. DEL	
Bataille om detaljer	9
En hot dogs m/ ristede løg	10
Fup eller fakta?	11
Ble og nødtørft	12
Subtiliteter	14
Forleden vinter	15
Der skal to til	16
Flertalsafgørelse	17
Vi vil ikke sulte, vi vil op paa Tribunen og dømmе, - og Dommen skal hedde Kommunen!	20
Gør de nar af os?	21
Er det agseltapeld?	23
Den der skriver d i gjort	24
Kryds og bolle	24
Musen efter katten	25
Peter har en pige kærl, Peter derfor samler bær	26
At gøre sort til hvidt	27
For de der ikke ved bedre	28
Gode manerer	30
2. DEL	
Klunsning	33
Gamle jas	33
Tordenskjold eller Christian X?	34
Billet mrk.	35
Spørg bare!	37
Sociale skel og fordomme i Danmark i dag	40
Kaninseletøj	45
Ulykken der gik hen og døde	47
Lufttryk	48
Det store, stygge Storkespringvand	49

Forord

Værsgo og spisi!	50
Vor herre bevaras	51
Lægebrevkassen	52
Kan man nu forstå det?	55
A. Nielsens Plads	57
3. DEL	
Dig og mig og vi to	59
Lig godt mærke til dette!	60
En principsag	62
Hvad mon det betyder?	64
En ordbogsartikel	65
Løsning på opgaven Kryds og bolle	93

Problemet om rigtigt og forkert sprog har aldrig interesseret filologerne her i landet noget videre. Til gengæld er det dét sprogproblem der først og fremmest optager lægmanden som er ligeglad med grammatik og sproghistorie.

Mellem filologen og manden på gaden er der én der er kommet i klemme: læreren på katederet. Hans uddannelse er præget af den filologiske tradition der betragter spørgsmålet om korrekt og ukorrekt som petitesse og pedanteri. Men i det øjeblik han sidder over for sin første bunke stile, er han pludselig tvunget til at tage problemet alvorligt. — Denne bog tager også problemet alvorligt.

Spørgsmålet om korrekt og ukorrekt er måske ligegyldigt set under sproghistoriens og informationsteoriens synsvinkel, men det har betydning som samfundsanliggende, fordi det har noget med sproglig usikkerhedsfølelse, social diskrimination og pædagogisk aggression at gøre. Dette er grundsynspunktet i SPROG OG KONVENTION, som er en introduktion til selve problemstillingen — altså ikke en håndbog man kan slå op i når man vil være sikker på at sige eller skrive det rigtige. Bogen er et forslag til en måde at rasonnere over spørgsmålet og en hjælp til et redeligt grundsynspunkt hvorfra man kan tage stilling til alle de konkrete problemer.

SPROG OG KONVENTION er tilrettelagt som en opgavesamling i tre dele hvis rækkefølge nok bør overholdes. Derimod er det næppe nødvendigt at overholde rækkefølgen inden for hver del, selv om opgaverne er søgt placeret efter en svarhedsprogression.

Dispositionen er således: 1. del er destruktiv. Den gør op med et helt system af misforståelser omkring sprogrigtighedsproblemet og indeholder i øvrigt den eneste opgave vi betragter som næsten obligatorisk: »Gode manerer«.

2. del er konstruktiv. Den opbygger et nyt syn på problemet, viser dels sociale konsekvenser og foreslår at det ses som et særligfælde af vor sproglige adfærd i det hele taget. — 3. del er sammenfattende og repeterende.

Det er ikke meningen man skal gennemgå alle opgaverne. Det ville sikkert blive for trættende, især da mange af dem har samme pointe. Hvis

der foretages et udvalg eller hvis opgaveløsningen foregår i grupper, kan man nå mange opgaver igennem på ret kort tid.

Det er vigtigt at en opgaves punkt 1 løses helt inden man går i gang med punkt 2 osv. — Der er kun to opgaver der forudsætter grammatikundskaber. Det er punkt 3 og 4 af »For de der ikke ved bedre« og »Dig og mig og vi to«. De kan springes over.

Som nævnt er dette ikke en håndbog i korrekthed, men hvis man under arbejdet med de enkelte opgaver noterer resultaterne ned, kan man senere slå op og få løsningen på en række almindelige og hyppige sprogrigtighedsproblemer.

Det meste af materialet er gennemprøvet i en undervisningssituation, og bogen er tænkt anvendt i elementær voksenundervisning, først og fremmest på universiteternes og seminariernes begynderhold. Den må også kunne bruges til selvstudium og studiekredse uden leder samt i et vist omfang allerede i gymnasiet.

Under afprøvningen af bogens materiale har det vist sig at opgaveformen let kan give folk det indtryk at de helt selvstændigt har arbejdet sig frem til deres resultater og meninger. Det er derfor vigtigt at understrege at opgavemetoden er stærkt styrende og mindst lige så »manipulerende« som den docerende autoritære lærebog.

Til SPROG OG KONVENTION er udarbejdet en lærervejledning som kan rekvireres gratis fra forlaget.

Marts 1971

Annette Willig Ole Togeby Steen Laursen
Erik Hansen Hanne Nielsen Lars Henriksen

1. del

Bataille om detaljer

(1)

Hvilken af de følgende dobbeltformer er den korrekte? Sæt x, og kontrollér bagefter ved at slå op i Retskrivningsordbogen.

Slå derefter ordene op i Nudansk Ordbog, og find ud af hvilket princip der ligger til grund for de korrekte former.

monoton	—	monoton
nidstirre	—	nedstirre
parantes	—	parentes
separat	—	seperat
diskuspolaps	—	diskusprolaps
privilegeret	—	privilegeret
karnøfle	—	kanøfle
pantomime	—	pantomime

(2)

Anvend samme fremgangsmåde som ovenfor på de følgende ordpar.

batalje	—	bataille
bulevard	—	boulevard
dubleant	—	dublant
odør	—	odeur
distræt	—	distrait
miljø	—	milieu
taksameter	—	taxameter
vy	—	vue
supplant	—	suppleant

(3)

Ordet *dublant* blev i Retskrivningsordbogen 1955 rettet til *dubleant*. Prøv ud fra et af de andre ords korrekte form at finde begrundelsen for denne rettelse.

En hot dogs m/ ristede l g

Hvilke af følgende eksempler er korrekte? Besvar spørsmålet uden at bruge hjælpemidler.

en asters	en marengs
en bums	en tanks
en clips	et tips
et syrligt drops	en tons
en hot dogs	et tricks
en jumpers	en turnips
en kiks	en �sters
et stykke koks	

Undersøg hvilke sprog disse ord er lånt fra og hvilken bøjningsform der er lånt. Man kan finde oplysningerne fx i Nudansk Ordbog eller i Dansk Etymologisk Ordbog.

Udfyld denne liste:

	<i>sprog</i>	<i>ental</i>	<i>flertal</i>
tons	engelsk	(one) ton	(two) tons
asters			
bums			
clips			
drops			
hot dogs			
jumpers			
kiks			
koks			
marengs			
tanks			
tips			
tricks			
turnips			
�sters			

Undersøg hvilke af entals s rne der på dansk er korrekte ifølge Ret-skrivningsordbogen.

Fup eller fakta?

- er marihuana et *narkotika*?
- hvor er *leksikonerne*?
- de befinder sig ikke på samme *stadie*
- arterie* betyder pulsåre
- kan du nevne mig nogle flere *karakteristikon-ner*?
- jeg har engang boet på *kollegie* med ham
- han har *konto* i Magasin
- gymnasielærerne* strejker
- husk at sette *punktum*!
- skal det opfattes som et *ulimatium*?
- disse *leksika* er meget værdifulde
- billedet viste sig at være et *falsum*
- sagen er nok et *studie* værd
- akvarium* og bøger om *akvariefisk* til salg
- disse varer er halvfabrikata
- skal man have *visum* for at komme til Un-garn?
- som *kuriosa* kan tilføjes

Skriv de fremhævede ord i grundform, og bøj dem i bestemt hed og tal. Kontroller bagefter ved at slå op i Retskrivningsordbogen.

Prøv at formulere de regler der gælder for de ovennævnte ords bøjning i bestemt hed og tal.

	<i>ental</i>	<i>bestemt</i>	<i>ubestemt</i>	<i>flertal</i>	<i>bestemt</i>
a.	–	–	–	–	–
b.	–	–	–	–	–
c.	–	–	–	–	–
d.	–	–	–	–	–
e.	–	–	–	–	–
f.	–	–	–	–	–
g.	–	–	–	–	–
h.	–	–	–	–	–
i.	–	–	–	–	–

j.	—	—	—
k.	—	—	—
l.	—	—	—
m.	—	—	—
n.	—	—	—
o.	—	—	—
p.	—	—	—
q.	—	—	—

Ble og nødtørft

(1)

I en af de danske landskabslove fra middelalderen står der

Hvis en mand overrasker sin kone sammen med en anden mand og det går sådan, at han dræber manden, så skal han bringe den blodige dyne og ble til tinge som bevis på, at han overraskede dem sammen.

I folkevisen »Rane Jonsens Giftermål« står der

De havde ikke andet til brudeble
end som skarlagen rød og grønne hø.

Hvad betyder *ble* i de to citater?

(2)

Hvad betyder

Familien var meget fattig. De ejede kun det nødtørftigste.

Kan man på grundlag heraf regne ud hvad den embedsmand mente der i 1639 anmodede Chr. IV om

... Eders Majestæts tilladelse til for en kort tid at forlade mit høje embede for at forrette min nødtørft.

(3)

Diskuter følgende læserbrev:

Det er særdeles mærkeligt, især hvis man læser avisernes sportssider, at lægge mærke til den besynderlige måde, hvorpå mange journalister i dag bruger ordet *klinaks*. Selvfølgelig kan man ikke altid få tid til at gennemgå sine manuskripter så grundigt, som man gerne ville, men man kunne dog nok tjene vort modersmål i at anvende ordet i dets rigtige og oprindelige betydning: 'en stigning' og ikke, som det ofte ses nu, 'højdepunktet' af noget.

Her og i andre sproglige spørgsmål må man spørge: hvor er skolen henne? Det var dog nærliggende, at lærerne var de objektivt vejledende ledere i disse sager, men de har måske for travlt med at proppe vor tids såkaldte kultur i vore arme børn?

(4)

Hvilket moderne ord kunne erstatte *billig* i nedenstående eksempler:

Ved fuldstændig at anerkende min brøde håber jeg at kunne opnå billige vilkår.

Det kalder jeg ret og billigt.

Han modtog varerne mod nogenlunde billig betaling.

Man ser tit i læserbreve og i pressens sprogbrugere udtrykket *billige priser* kritiseret fordi »en pris kan ikke være dyr eller billig; den kan være høj eller lav. Det er varen der er dyr eller billig«.

Prøv nu at skrive et læserbrev eller en artikel til en avis hvori De argumenterer for at udtrykket *billige priser* kan accepteres som godt dansk.

Kan man ud fra ovenstående sige noget principielt om argumenter som »det er forkert at bruge dét ord om det og det, for ordet har altid betydnet sådan og sådan«?

Subtitlister

(1)

Hvilket tal skal der stå på den tomme plads?

a.	2	5	7	3
b.	7	13	17	11
c.	17	23	29	19
d.	29	37	41	

Hvilke krav stilles der til den rigtige løsning?

Hvordan argumenterer man for at en løsning er rigtig?

Hvilken fremgangsmåde bruger man når man skal løse en sådan opgave?

(2)

Udfyld de nedestående lister med de manglende ord.

Opgaven løses uden ordbog.

admiral	admiralitet
banal	banalitet
jovial	jovialitet
mobil	
neutral	
procural	
steril	
subtil	
universal	
viril	
genuin	genuinitet
heterogen	
homogen	
humor	
momentan	
profan	
simultan	
spontan	
subcutan	
urban	

Hvilken fremgangsmåde benyttede De ved udfyldningen?

Er der nogen ord i den udfyldte liste som De ikke kendte i forvejen?

Slå alle ordene op i en ordbog og konstater om der er uoverensstemmelser mellem Deres forslag og ordbogens former.

Forleden vinter

(1)

Det regnes normalt for at være forkert at sige eller skrive *i vinters* og *i sommers*: det skal hedde *i vinter* og *i sommer*. Find nogle argumenter for at *i vinters* og *i sommers* er forkert.

(2)

Hvis vi siger at *i morgen* er »fremtid«, så kan vi sige at *i dag* er den tilsvarende »nutid« og *i går* den tilsvarende »fortid«. Prøv på den måde at udfylde dette skema:

fortid	nutid	fremtid
i dag	i går	i morgen
		i overmorgen
		i aften
		i eftermiddag
		i formiddag
		i morgen tidlig
		til vinter
		til sommer
		til foråret
		til påske
		på onsdag

Nogle af tiderne kan siges på mere end én måde: *i onsdags* eller *sidste onsdag* osv.

Anbring også de forkerte former *i vinters* og *i sommers* i skemaet. Når De nu ser på det udfyldte skema og tænker over hvad det viser, har De så flere eller færre argumenter end før for at sige at *i vinters* og *i sommers* er forkert?

(3)

Tænk Dem at De har fået til opgave at fraråde eller forbyde én at sige og skrive *i vinters* og *i sommers*. Hvilke argumenter vil De bruge?

- a. hvis De skal give en detaljeret forklaring på forbudet?
b. hvis det udelukkende gælder om at få ham til at bruge de rigtige for-
mer?

Der skal to til ...

(1)

Her er et udsnit af et læserbrev i en avis:

Endnu har man heldigvis lov til at protestere mod den vending, man hørte lidt for ofte under den lange folketingsdebat for nylig: »Jeg er enig i, at...«. Logikken siger os, at man må have nogen at være enig *med*, man kan ikke være enig ud i den tomme luft.

Berlingske Tidende 25.4.1961

Diskuter forfatterens idé og argument. Han tænker på eksempler som disse:

- a. Formanden mener øjensynlig at vi ikke kan forhøje kontingentet. Jeg er enig i at det i forvejen er mange penge, men på den anden side ligger der så mange vigtige opgaver foran os som kræver økonomiske midler.
b. På det sidste har eleverne meget hårdt kritiseret skolens undervisning. Man kan godt være enig i at der er en del at rette, men...
c. Inddeltid må vi gøre det helt klart at vi ikke kan være enige i statsministerens opfattelse af sagen.
d. Efter den fremstilling som vi nu har fået af hr. Holck, har jeg kun én ting at sige: jeg er helt enig.

(2)

Er det forkert at sige

Jensen er forlovet
Jensen er gift
Jensen er skilt.

Diskuter følgende betragtninger:

Endnu har man heldigvis lov til at protestere mod den vending, man hørte lidt for ofte under

diskussionen i fjernsynet forleden aften: »Jensen er skilt...«, »hun er ikke engang forlovet...«, »han har været gift i fem år...«. Logikken siger os, at man må have nogen at være skilt *fra* eller forlovet og gift *med*; man kan ikke være skilt, forlovet eller gift ud i den tomme luft.

(3)

Se igen på læserbrevet og eksemplerne under (1), og diskuter problemet endnu engang hvis der er kommet noget nyt til.

Flerfalsførelse

A

(1)

Lad os tænke os at vi har to grupper af elementer:

gruppe I	gruppe II
xx yy zz	a b c
xx yy zL	A B C
Xx Yy Zz	
XX YY ZZ	

Det viser sig nu at elementerne i de to grupper kan kombineres. Vi ved at nogle kombinationer er korrekte og at nogle er ukorrekte, og vi vil gerne have udformet en regel som beskriver dette.

korrekte kombinationer	ukorrekte kombinationer
xx + b	ZZ + B
ZZ + C	yy + b
XX + A	xx + B
yy + A	YY + A
zz + a	zz + c
YY + C	ZZ + B
xx + C	yy + B
	xx + B
	YY + b
	ZZ + b
	zz + C
	yy + a
	xx + b
	yy + B
	ZZ + b

Formuler den regel som gælder for disse kombinationer. Den kan have formen: Hvis elementerne i gruppe I er sådan og sådan, skal elementerne i gruppe II være sådan og sådan.

(2) Hvad skal man efter den opstillede regel skrive i følgende tilfælde?

zz + b eller zz + B?
xx + c eller xx + C?
ZZ + a eller ZZ + A?
xx + a eller xx + A?

(3) Prøv at bedømme hvor mange af følgende kombinationer der efter den opstillede regel er korrekte.

ZZ + a Zz + b
xx + b XX + b
Xx + C yy + C
yY + C yY + C
ZZ + a Yy + A

(4) Der er to løsninger på spørgsmålet i (3): der kan enten være 6 ukorrekte og 4 korrekte, eller 5 ukorrekte og 5 korrekte. Hvordan kan det gå til?

(5) Elementerne i gruppe I kan også kombineres med elementerne fra en tredje gruppe:

gruppe III
M N O

Også her er der nogle kombinationer der er korrekte og nogle der er ukorrekte:

korrekte kombinationer		ukorrekte kombinationer	
Xx + M	Xx + N	yy + N	yy + O
XX + N	YY + N	zz + O	yy + M
ZZ + O	YY + M	xx + M	zz + N
Yy + O	ZZ + O	xx + N	xx + O
Zz + M		zz + M	

Hvilken regel kan både dække eksemplerne i (1) og dem her i (5)?

B

(1) Eksemplerne i afdeling A af opgaven kan betragtes som sproglig algebra. I sproget findes der også to grupper af elementer (substantiver = navneord, og adjektiver = tillægsord). Vi ved at nogle kombinationer er rigtige og andre forkerte:

rigtige		forkerte	
I	II	I	II
a. barnet	er stort	h. bilen	er røde
b. brillerne	er store	i. trusserne	er sort
c. børnene	er vrede	j. jordbærrene	er dyr
d. bukserne	er lange	k. bukserne	er lang
e. jordbærrene	er dyre	l. børnene	er vred
f. trusserne	er sorte	m. brillerne	er stor
g. bilen	er rød	n. barnet	er store

Hvor mange genstande er der tale om i eksemplerne b, d og f?

Hvad skal *brillerne* svare til i algebræen, xx, xX, Xx, eller XX? og hvad med *barnet* og *jordbærrene*?

Som i afdeling A kan der formes to regler. Undersøg i en grammatik hvordan reglen er udformet der. Se fx under *talbøjning* og *kongruens*.

(2) Nogle af I-ordene kan forbindes med ordene fra en gruppe III (en bestemt type af verber = udsagnsordene):

I	III
børnene	skiftes
klassen	skilles
regeringen	mødes
	er dus
	samtaler
	passer sammen
	slutter fred
	er ikke på talefod
	hører sammen
	bytter plads

Hvilke I-ord kan kombineres med mindst ét af III-ordene? Skriv en liste over dem.

Hvilke I-ord kan ikke kombineres med nogen af III-ordene? Skriv en liste. Sammenlign de to lister. Hvad er der fælles i betydning for de I-ord der kan forbindes med III?

(3)

Hvordan skal en regel lyde for at den alene kan beskrive alle følgende eksempler:

<i>korrekte</i>	<i>ukorrekte</i>
huset er stort	huset er store
skoven er grøn	skoven er grønne
børnene mødes	barnet mødes
trusserne er sorte	osv.
husene er store	
skovene er grønne	
bukserne passer sammen	
regeringen er urolige over udviklingen	
et større antal er allerede færdige	
gruppen var ivrige efter at komme igang	

Vi vil ikke sulte, vi vil op paa Tribunen og dømme, — og Dommen skal hedde Kommunen!

Drachmann

Erik Oxenvad skriver i sin bog *Bedre Dansk* (1970) s. 9:

At en udtryksform er rigtig, vil sige, at den er i overensstemmelse med almindelig sprogbrug.

På side 80 i samme bog skriver han:

dupere udtales med *y*.

I Henry Karlssons *Dansk Sproglære* (1968) s. 135 findes følgende betragninger over samme udtaleproblem:

I et ord som *kommune* har vi fået dansk udtale med *u*, *y*, der for en menneskealder eller to siden var ganske almindeligt, kan høres endnu, men betragtes næppe som korrekt. I samme retning er det gået med udtalen af *dupere*, hvor *u* nu synes at have sejret.

Hvilken begrundelse bruger de to forfattere når de skal afgøre om et ord udtales rigtigt eller forkert?

Hvorfor kommer de ikke til samme resultat?

Hvilket argument kan man i øvrigt fremføre hvis man mener at *dupere* skal udtales med *y*?

Gør de nar af os?

(1)

Indsæt korrekt *d* eller *f* i følgende eksempler uden at benytte ordbog:

- han ligner sin far op a dage
- du skal save på langs a træet
- du bliver nødt til at save på tværs a træet
- han red a skoven til
- vi tager bare tre a gangen
- du må ikke le a din lillesøster
- hvad går der a ham?
- hun ligefrem græd a raseri
- jeg vil ikke have du gør nar a mig
- han truede a os med knyttede næver
- den slags skal man ikke bare trække på skulderen a
- jamen de rynker sku altid på næsen a
- res forslag
- hvad blev der a ham?

(2)

I håndbøger om hvordan man staver rigtigt, kan man finde regler om hvornår det hedder *ad*, og hvornår *af*. Her er eksempler fra tre forskellige bøger.

a.

Hvornår hedder det *af* og hvornår *ad*?

a. Når man bevæger sig ud af eller bort fra – skriver man *af*

b. Når man bevæger sig langs med – skriver man *ad*.

Eks.: Bruden kom op *ad* kirkegulvet (langs med).

Spøgelset kom op *af* kirkegulvet (op gennem gulvet).

Drengen kastede sin taske hen *ad* skolegården.

De smed papiret ud *af* vinduet.

Preben Lund: System stil
(1969) s. 41

b.

ad eller *af*?

ad betegner en bevægelses retning

(jeg gik ned *ad* vejen)

af betegner, at man fjerner sig fra noget eller fra retningen

(potteplanten faldt ud *af* vinduet)

Man kan bruge følgende illustration: Potteplanten står i vinduet. Den får et skub og falder ud *af* vinduet. Turen ned langs muren er en retning og betegnes med *ad*.

Hans Juul Christensen og
Claus Christiansen:
Godt Dansk (1969) s. 27

c.

ad tho, bio; (...) ud *ad* døren, vinduet, porten
(om vejen *ad* hvilken; men: ud *af* porten, om bevægelsen inde fra porten).

Dansk Retkrivningsordbog
(1955) s. 1

Hvad er efter disse tre eksempler det rigtige i dette eksempel:

papirflyveren fløj fra klasseværelset ud a vinduet.

Hvorfor har bøgerne ikke samme regel?

Hvilken regel skal man følge?

Hvad er det rigtige i eksempel a.-m. i afsnit (1)? Kontroller det i Retkrivningsordbogen eller i Ordbog over det Danske Sprog.

(3)

I enkelte tilfælde giver begge ord en tilfredsstillende mening, men forskellen er i reglen tydelig. At sondringen ikke er ligegyldig, ser man fx ved at sammenholde *Han kom op ad kirkegulvet* og *Han kom op af kirkegulvet*.

Erik Rehling: Skriftlig Form
(1965) s. 50

Prøv at finde nogle flere eksempler hvor *ad* og *af* giver betydningsforskkel.

Hvordan udtales *ad* og *af*? Kan man høre forskel?

Er det agebtaeldt?

Man må akceptere at noget er galt og noget rigtigt, og det kan ofte være en fordel at det er sådan. Det ville være svært at læse hvis det var tilladt at stavet på mere end een måde. I midten af 1600-tallet kunne en skriver fx bogstavere Peder Palladius' visitatsbog således:

Huær tiisdag och taarsdag efter middag nar klochen er ved et; da komme alle smaabörn som i byen er thill kirche, somme liede de, och somme bære de fræn, oc sette dem saa i choret paa hine trapper thoe eller thre, som er gjorde till gang op till alteret, saa at de vende dem ned ad kyrchen. Der gaar capellanen iblant dem frem oc tilbage, och hafuer en liden riiss eller qvist udj sin haand, oc læsser saa bœrnelærdom for dem, oc de læsse allesammen efter hannem, hand siunger saa got och siger: fader vnsr och hine spede bœrn efter hannem, med klinger röst, saa forfølger hand bœrnelærdom med det ud till enden:

Det er ikke praktisk at man skal stanse op hele tiden for at grandske omhyggeligt hvad der står. Alligevel kan dette hensyn ikke allene begrunde alle de regler der findes i Retskrivningsordbogen. I de foregående linier (som ikke er citat) har der været seks stavfejl. Har de hindret læsningen?

Den der skriver „d” i gjort ...

(1)

Sæt x ved de ord som De mener er stavet forkert. Slå bagefter op i Retskrivningsordbogen og kontrollér.

excentrisk	trede
refrain	sauce
tredivé	exempel
fejl	højtalér
manikure	katoffel
gjort	kutyme
détaille	akcept
emalje	luxus
sjofør	agressiv
purée	distrait
tres	pennalhus

(2)

Nu kender De de korrekte former. Synes De at alle stavfejlene er lige slemme?

Kryds og bolle

Klip de 5 enslydende blade side 83 ff ud, og bed 5 forskellige personer – hovedsagelig uden for Deres hold eller klasse – om at udfylde dem i overensstemmelse med instruktionen. For at eksperimentet skal have nogen værdi, må de 5 personer være folk der er sikre i kommatering, eller som i det mindste følger sig sikre – eller som bør være sikre; dansklærere er udmærkede forsøgsobjekter! De kan selv delage som den ene person. Sammenlign de udfyldte blade med den rigtige løsning side 93.

Hvordan er forholdet mellem det som øvede skriftsprogbrugere anser for korrekt, og det Retskrivningsordbogen anviser som det korrekte?

Musen efter katten

(1)

Er der noget ukorrekt i følgende sætninger:

Her er det lille fine hul, som musen, som var her sidste år, og som vores nye kat, som vores gode gamle hund aldrig har jaget, lavede åd.

Under henvisning til det Dem i skrivelse om bevilling af boligsikring givne pålæg om til boligsikringskontoret at give meddelelse om væsentlige stigninger i husstandsindkomsten skal man gøre opmærksom på følgende:...

(2)

Efter den samme grammatiske regel kan man i alle følgende eksempler have en sætning af type b) når man har en sætning af type a). Diskuter hvad sprogrigtighed betyder i dette tilfælde!

1. a) Han kunne alligevel ikke tro på en mand som lige var kommet hjem fra Amerika.
b) En mand som lige var kommet hjem fra Amerika, kunne han alligevel ikke tro på.
2. a) Peter kender desværre ikke den dreng, som kender Søren, som jo altid har kendt mig.
b) Mig har Søren, som en dreng, som Peter desværre ikke kender, kender, jo altid kendt.
3. a) Bønderne kunne ikke betale for redskaberne hos håndværkerne, som ikke kunne betale for brødet hos bageren, som ikke kunne betale for melet hos mølleren, som så ikke kunne betale for kornet hos bønderne.
b) Bønderne kunne mølleren, som bageren, som håndværkerne, som bønderne ikke kunne betale redskaberne hos, ikke kunne betale brødet hos, ikke kunne betale melet hos, ikke betale kornet hos.

Peter har en pige kærlig,
Peter derfor samler bær ...

bær
derfor
Peter
samler

De fire ord, som er anført i alfabetisk rækkefølge, kan sættes efter hinanden på 24 forskellige måder. Skriv dem op under hinanden:

derfor samler Peter bær
derfor samler bær Peter

Hvilke af sætningerne er forståelige?
Hvilke af sætningerne er korrekte?

Er alle de korrekte sætninger forståelige?
Er alle de forståelige sætninger korrekte?

Hvilken sammenhæng er der mellem forståelighed og korrekthed?

At gøre sort til hvidt

(1)

Det hedder naturligvis:

jeg tænker på pengene
jeg har aldrig tænkt så meget på mit helbred
du må jo også tænke på følgerne

og ikke:

jeg tænker om pengene
jeg har aldrig tænkt så meget om mit helbred
du må jo også tænke om følgerne

Prøv nu alligevel at finde nogle argumenter for at de sidste former er de rigtige, og at det er forkert at sige *tænke på*.

(2)

Datid af *holde* er selvfølgelig *holdt*:

han holdt godt fast i hånden
vi holdt faktisk to aviser dengang

Det er ikke rigtigt at sige:

han holdte godt fast i hånden
vi holdte faktisk to aviser dengang

Find nogle argumenter for at *holdte* er det rigtige og *holdt* det forkerte. Skriv et forargt læserbrev hvor De besvarer Dem over at ungdommen nu om dage siger *holdt*, og forklar hvorfor *holdte* er det eneste rigtige og logiske.

For de der ikke ved bedre

(1)

Ordet *poplin* (en bestemt slags stof) kan udtales på to måder på dansk:

- a) l'påplin
- b) på'plæng

Den første af disse udtaleformer er engelskinspireret.

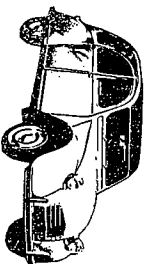
Den anden udtaleform er vist den mest almindelige i dag. Hvilket sprog stammer denne udtale fra?

Kontroller i en ordbog hvorledes ordet udtales i det sprog der har afgivet formen til dansk.

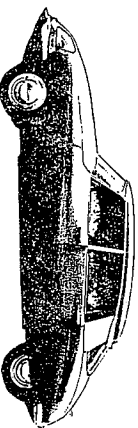
Kan der gives nogen forklaring på hvordan vi i dansk har fået en udtale der afviger fra den oprindelige?

(2)

Skriv i lydskrift navnet på disse to biler.

Hvor bliver de fremstillet?

Kontroller i en ordbog hvordan navnet udtales på modersmålet.

Hvordan kan denne forskel forklares?

(3)

A

Hedder det:

Dem er japanere eller:

De er japanere

Hedder det:

Ham er japaner eller:

Han er japaner

Hedder det:

De der står ovre ved porten, er japanere eller:

Dem der står ovre ved porten, er japanere

Hedder det:

Han der står ovre ved porten, er japaner eller:

Ham der står ovre ved porten, er japaner

B

Er det »lige så forkert« at skrive:

Ham er japaner

som at skrive:

Ham der står ovre ved porten, er japaner

Prøv at beskrive forholdet mellem *han/ham* og *de/dem* i forbindelse med en sætning der indledes med *som/der* (relativsætning).

(4)

Hvorledes skal man vurdere følgende eksempler:

a. Hunden gik lige hen til de		
b. Hans kone er gået fra han		
c. Problemet berører ingen af dem		
d. Det var der ingen af dem der var klar over		
e. Jeg kender ingen af dem som var her i går		
f. Det er svært for dem der kun har gået i skole hver anden dag		

Rigtigt	Forkert
g. Der er arrangeret et nyt møde for de som ikke har været til stede i dag	
h. Tankegangen er måske kendt af de der har læst forfatterens tidligere bøger	
i. Vi har i dag modtaget en redegørelse fra de der var til stede	
j. — Gaver til de der har alt	

Giv — på grundlag af (3) og eksemplerne i (4) — en forklaring på sætningerne g, h, i, j.

Gode manerer

(1)

Her er formuleret to forskellige regler der har at gøre med vores adfærd i det daglige:

A.

Man står på fortovet og skal over. Så ser man først til venstre, derpå til højre, lige et lille rask blik igen til venstre, og, hvis der nu er fri bane, så hurtigt over. Ikke løbe, man kan snuble, og inden man er på højkant igen, kan der ske både det ene og det andet. Derfor bare kvikt over, ikke standse op, vende om eller gå baglæns.

Er kørebanen så bred, at der er helle, evt. midterrabat, holder man en lille pause her og ser sig om igen, inden næste etape tages.

Husk altid: *Gå lige over!* aldrig skråt. Den korrekte vej mellem to punkter er som bekendt den lige linie. Og jo kortere en vej er, desto mindre risiko.

C. A. Hjermø: Trafik og Børn
(1969)

B.

Når man gør en pause i spisningen, placeres kniv og gaffel i vinklen »tyve minutter over otte«. At lægge spiseredskaberne fra sig således, at skafterne hviler på dugen, er, mildt sagt, meget slette manerer. Når man har spist færdig, anbringes kniv og gaffel over tallerkenens midte i linie med bordets kant — skafterne mod højre, gafflen nærmest bordkanten. (...) Ingen mad må nogensinde bringes direkte fra fad til mund. Selv en kage eller en sandwich lægges på tallerkenen, før den atter tages og spises.

Varinka Wichfield Muus og
Flemming B. Muus: Skik og
Brug (1966)

Hvad sker der hvis man overtræder A-reglerne? Og hvad sker der hvis man ikke overholder B-reglerne?

Hvilke regler er lettest at lave om på? Hvilke har man størst chance for at regne ud selv hvis man ikke kender dem?

Find nogle flere regler eller regelsystemer af type A og af type B. Giv en sammentættende fremstilling af forskellen mellem A- og B-regler, og find nogle bedre navne end A og B!

(2)

Se på de sprogrigtighedsproblemer vi har behandlet indtil nu. Hvad ligner reglerne for rigtigt og forkert sprog: A-reglerne eller B-reglerne?

Se på disse udsnit af læserbreve:

a.

Man kan ikke sige *et stykke tid*, tiden er dog et begreb, som man ikke kan tage et stykke af. Man kan tage et stykke stof, træ eller lignende, men om tid må man sige *nogen tid*.

Berlingske Aftenavis
26.10.1956

b.

Udtrykket *det kommer sig af* er forkert. *At komme sig* betyder 'at blive rask'.

Berlingske Tidende
18.9.1955

c.

Som det er nu, figurerer uhyrlighederne selv inden for de kredse, man med rette kan kræve korrekt sprogbrug af: Radioens egne folk plus adskillige »optrædende«. Den hyppigste fejl er *jeg*

*håber ikke . . . , — og hvad siger så denne sætning? »Her lades alt håb ude« — som ifølge den gamle gudelære stod over indgangen til Hades (helvede). Et håb er et ønske og kan aldrig få mening, når det efterfølges af *ikke* og flere sætningsord. Det må hedde: *jeg håber, det ikke . . .**

Berlingske Aftenavis
27.7.1958

Hvad anser forfatterne af disse læserbreve sprogrigtighedsspørgsmålene for: A- eller B-problemer?

(3)

Her er et par svar Dansk Sprognaevn har givet i anledning af spørgsmål om sprogrigtighed. Gør rede for forholdet mellem A- og B-problemer.

Spørgsmål:

Har ordet *tunnel* hovedtryk på første eller anden stavelse?

Svar:

(. . .) En udtale med tryk på anden stavelse var tidligere ret udbredt (en kendt lokalitet i Odense udtales af alle som om den stavedes »tunellen«). Den tilhører ifølge Ordbog over det Danske Sprog, bind 25, 1948, nu mere folkeligt sprog. Ordet er kommet ind i dansk fra engelsk, og i dette sprog har det tryk på første stavelse. Når mange på dansk lægger trykket på sidste stavelse i *tunnel*, er det uden tvivl på grund af påvirkning fra ord som *hotel*, *makrel* og *tabel*. Udtalen med tryk på første stavelse i *tunnel* må tilrådes.

Arsberetning 1966/67

Spørgsmål:

Skal *cykel* udtales med *i* eller *y*?

Svar:

[sykel] er nu den mest udbredte udtale, men mange københavnere siger [sikel]; denne udtale, som er den oprindelige (efter eng. [paɪsɪkl]), er lige så korrekt som [sykel].

Arsberetning 1961/62

2. del

Klunsning

(1)

Holdet deles op i grupper på 4. 3 er deltagere i et spil, og den sidste er dommer eller spilleleder. Deltagerne får 5 tændstikker hver, dommeren får to lister med tallene 1–15 i tilfældig orden, men forskellig orden i de to lister.

Dommeren læser nu ét tal op ad gangen og deltagerne skal tage et antal tændstikker i hånden, som ved klunsning, og de skal tilsammen have det opgivne tal. Deltagerne må ikke tale eller give tegn. Det gælder om at udføre spillet så hurtigt og så rigtigt som muligt.

(2)

Bagfter kan gruppen diskutere følgende:

Var der fremgang fra første til anden forsøgsrække?

Hvorfor?

Hvilket system fandt gruppen frem til?

Hvilke regler har været virksomme under spillet?

Hvem har udformet dem og med hvilket formål?

Hvorledes opfattede deltagerne de forskellige regler under spillet, hvilke blev opfattet som A-regler og hvilke som B-regler?

Hvordan opfattes reglerne efter spillet er afsluttet?

Gamle jas

Skriv et svar på hver af nedensstående invitationer.

(1)

Gamle jas,

Som et udslag af almindelig snekuller har min viv og jeg besluttet at afholde en ekstraordinær ølfest i den nærmeste fremtid, nærmere betegnet førstkommande lørdag. Der bliver fri bar, bare man selv tager det med. Fournagen er on the house. Hvis du p.t. er engageret med et mindre

auskyngt nunaŕ ena nenne au navae mea srasae gang, kan du godt slæbe hende med.

Ingelise og Steen

PSI 60-øres frimærke vedlagt i håb om at du for en gangs skyld kan tage dig sammen til at svare på en høflig invitation. (Se Emma Gad!)

PSI Ingelise spørger om du ikke til en afveksling kan brække dig inden du går hjemmefra.

(2)

Kære Elise og Leif,

Mange tak for sparkedragten til Pjevsen, den klæder ham virkelig sødt. Den er lidt stor til ham endnu, men det regulerer vel sig selv.

Undskyld at vi ikke har skrevet før, men vi ville gerne kunne invitere jer til barnedåb med det samme, og der har været lidt knas med at finde en dato, der passede. Nu er det lykkedes, hvad siger I til den 11. maj kl. 13,00? Efter kirke var det meningen, at vi skulle tage hjem til os om eftermiddagen, og så er der middag på Postgården kl. 19. I kan godt bo hos tante Frida.

Vi håber, at I kan komme og glæder os meget til at se jer.

Mange hilsener
Ingelise og Steen

(3)

I anledning af vort firmas 75 års jubilæum har vi hermed fornøjelsen at indbyde Dem med ledsager til middag på Hotel Codan d. 24. maj 1971 kl. 19,00. Paklædning: Festrdragt.
S.u.

Tordenskjold eller Christian X?

Der bedes om tændstikker:

- a) med et fingerknips
- b) »stik mig lige en tændstik«

- c) »værl venlig at række mig en tændstik«
- d) »undskyld, men De har vel ikke en tændstik?«

Hvem henvender man sig til med ovenstående 4 spørgsmål?

Billet mtk.

Sekretær til et galehus

Direktør i byggeselskab søger højrehånd. Han er gal, urimelig og kolerisk. Hans sekretær skal kunne give ham et lur, når det tager overhånd. Det sker tit. Desuden skal hun være uafhængig — også af klokkeslet. Hun skal være hurtig, effektiv, kunne stenografere og skrive på maskine. Har hun samtidig fysik som en fodboldspiller, sildstyrke som en gummiisal og nerver som stålkabler, er der chance for at overleve på posten. Til gengæld får hun topløn, samt opgaver, der er alt andet end rutineprægede. Ingen krav til alder og udsæende. Kun, til kvalifikationer, og personlighed. Løn 2500-3000 kr. pr. måned eller efter kvalifikationer.
Billet mtk: nr. 4198 til POL.

Mindre Advokatkontor i Københavns Centrum

søger kontorlæner (ca. 25—35 år) til telefonopringning, maskinskrivning og i øvrigt forefaldende kontorarbejde.
Kontortid 9,00—16,30. Lørdag lukket.
God løn, gode tilbud.
Kontoret har afskaffet almosensæere, hvorfor der lægges stor vægt på et omgængeligt væsen.

Kontorassistent

All-round uddannet kvindelig el. mandlig kontorassistent med evnen til at arbejde selvstændigt søges snarest til vort fabrikskontor på Løjtegårdsvej.
Hver lørdag til.
Korttattet skriftlig henvendelse til hr. P. Sandell.
Pharma-Plast A/S
Klitte Værstevvej 30.
3500 Værløse.

Skriv en ansøgning til hver af ovenstående annoncer.
Motivér Deres måde at skrive dem på.

Når De har besvaret disse to opgaver, gå da til næste side og overvej problemet ud fra de givne spørgsmål og oplysninger.

Har De fx taget hensyn til følgende?

En ansøgning er adgangsbilletten, og den første kontakt med den venlige indbyder. Derfor skal den udformes med omhu.

Annoncen bør man endnu en gang læse grundigt igennem og tænke over, hvilke oplysninger der egentlig ønskes.

Der findes mange anvisninger på, hvorledes en ansøgning skal udformes. Og nedenfor skal gives nogle holdepunkter herfor.

Sammenfattende må være, at det må være en kort og klar fremstilling, der medtager alle oplysninger, der kan være af betydning og fri for fraser og forklaringer, som kun kan aflede opmærksomheden fra hovedformålet. Den skal skrives i et naturligt sprog med store eller små bogstaver som man nu helst vil, men mon man ikke er kommet så langt nu, at de små bogstaver er anerkendt?

Notabene, sørg for at undgå trykfejl, idet disse hos mange chefer fortsat er væsentlige. Gennemlæs derfor Deres ansøgning og lad eventuelt andre gøre det, før De sender den.

Ib Flensborg Hjarlitz
»Medarbejder ønskes -
stilling søges« (1968)

Er Deres ansøgninger ens?

Hvis de er det, er det da fordi De ikke har fulgt ovenstående krav?

Er Deres ansøgninger forskellige? og hvorfor?

Mener De det er rimelige krav at stille til en ansøgning?

Hvilket sprog har De anvendt?

Det danske sprog strider en hård kamp. Mange mener, det er blevet lemlæst ved den nye retskrivning. Men i hvert fald trænger fremmedordene uhjælpeligt frem, og tager vi annoncer og ansøgninger fra f. eks. salgs- og reklamebranchen vil man møde udtryk, som udenforstående skal studere længe for at finde mening i. Men på

den anden side hvis man virkelig søger en individualist – må han jo også have lov til at vise, at han er det.

Det lønner sig at holde sig til de bevundne udtryksformer. Man må tænke på, at en sådan ansøgning skal passere gennem mange hænder til chefer af mange forskellige aldersklasser og på forskellige uddannelsesstrin.

(»Medarbejder ønskes -
stilling søges«)

Hvad mener De?

Hvorledes har De afsluttet Deres ansøgning?

Hvad afslutningen angår, så var det i gamle dage temmelig højtidelige udtryk, man brugte fra *allerunderdanigst* til *Deres ærbødige* og *Med højagtelse*, men i dag er det vel nok skik og brug at skrive *Med venlig hilsen*, og jeg tror, at det accepteres af de fleste firmaer.

Det er interessant at se, hvor ofte ansøgere kan maltraktere deres navn eller deres signatur fuldstændigt. Det har ikke synderlig interesse, og jeg kan kun opfordre folk til at skrive tydeligt navn.

(»Medarbejder ønskes -
stilling søges«)

Er ovenstående i overensstemmelse med Deres mening?

Spørg bare!

Spørg bare! var et løbende program i Danmarks Radio i 1969-70. Lytterne kunne indsende spørgsmål til et panel der så svarede ved at diskutere indbyrdes. Panelet bestod af Cleo, John Price, Erhard Jacobsen, og Simon Spies. De følgende tekster er afskrifter af udsendelsen den 11. april 1970, hvor der undtagesesvis kun var tre deltagere.

Den tredje af teksterne er svar på et andet spørgsmål end de to første, et forhold der er uden betydning for denne opgave.

(1)

John Price:

Jeg kan ikke rigtig sige – helt præcist, men det er

sådan, at hvis en mand er kreativ og skaber en ting, hvis han vil have denne ting bevaret, givet videre, er der ingen der kan bevare den bedre, give den bedre videre, end kvinden kan. Det er en ganske særlig evne hun har der, hun er samlende, samler disse ting sammen, giver dem videre, fra sig, øh – øh – kvinder, det er ordentlige mennesker, øh – mænd er ikke det samme på den måde inden for det kreative. Hvis I forstår hvad jeg mener. Øh-m, hvis man laver en recept, og man gerne vil have lavet den sådan, og helt præcis sådan, så er der ingen bedre, og ingen mere trofast individ end kvinden til at føre dette videre, nøjagtigt som det er givet hende. På visse områder er hun ikke på den måde kreativ, som manden er, men hun kan bevare og videreføre det manden giver hende inden for kunsten. Det har jeg set mange gange.

(2)

Erhard Jacobsen:

Ja-h, jeg ville umiddelbart også tro, ligesom øh – John siger det, og jo – naturligvis véd mere om det, at det udøvende ligger nærmere for kvinderne af en eller anden grund, end det – end det skabende. Men dernæst er der vel også det at sige til det, at når man siger kendte, skabende kunstnere, hvem er så »kendte«, ja, det er tilbage i tiden, og hvordan var kvindens stilling tilbage i tiden? Ja, den var jo helt anderledes, end den er nu, og det var jo netop i århundreder, hvor – øh – der vel nok var nogle kvinder der nåede frem, men hvor det var undtagelsen, hvor de andre de i og for sig var gent hen, og de kunne passe hus og – og – hvad der ellers var at passe, og derfor var jo det udvalg hvorimellem de store navne skulle tages, var selvfølgelig meget mindre end for mændene, for det var ganske få der kom frem og – og – fik chancen. Derfor når man kigger tilbage, så vil der sikkert kun være få, og det er dem der er kendte. De mulevende, de er jo ikke nær på samme måde kendte,

det bliver de først måske når de er døde, det er jo det meget almindelige i og for sig, at de først når anerkendelsen, men hvis man blot tager – altså – et område, som – som – som jeg bare kender nogenlunde, altså digtere, så kan vi jo her i landet da og – øh – øh – vise hen til store kvindelige navne, det kan man i Sverige, det kan man i Finland, og det kan man sikkert også i andre lande, hvis litteratur jeg ikke kender så meget til, så – øh – øh – og – øh – der kan man netop inden for det sidste århundrede pege hen på mange, så jeg vil tro at dér som – det har vi været inde på en gang, det gælder for politik – at det er to-tre gange så svært for en kvinde at komme frem som for en mand, fordi der er en hel masse hensyn, som kvinden skal tage, som manden ganske sætter sig ud over. Når en mand går om aftenen til et møde synes man det er godt han ofrer sig for samfundet, når en kvinde går synes man det er sørgeligt hun forsvømmer sit hjem. A – a – altså – alene den der ting, og der kan det udmærket tænkes på samme måde inden for det kunstneriske, at hvis en kvinde går helt over i det, så siger man »årlh, hva' så de stakkels børn« og – og så videre. Der kan ligge en hemsko dér, som har ligget i det samfund, man har haft før, men som man må regne med øh-h efter. Det ville jeg – tage med ud over det som John allerede har sagt.

(3)

Simon Spies:

Hvis vi – øh – er enige om, at – a – den sidste krig – der var der det – a – det var ikke Danmarks krig, det var en krig mellem forskellige stormagtsgrupper og – Danmark var i sin gode ret til at sætte sig på stakittet og – og vente med at hoppe ned til den ene eller den anden side indtil det var nogenlunde klart hvad for en af grupperne der ville vinde, så – øh – bar vi os ulykke fornuftigt ad i sidste krig. Øh – øh – det er klart, at nogen grupper i befolkningen holdt

med den ene og andre grupper holdt med den anden – af stormagterne – og øh mf – de der altså havde holdt med tyskerne de – de fik bestemt en – en – en modbydelig behandling, som – som vi var enige om, dér i dagene efter den 5. maj, men – man må vel trøste sig med, at havde det nu været tyskerne, der havde vundet, så tror jeg ikke den behandling de der havde holdt med englænderne havde fået den havde været pænere end – end – den – – Så – så – jeg mener sådan i det store hele, så – så – det eneste der virkelig er – som man kan sige – man måske må se tilbage på med med – en – lidt mere beklæmmelse, det er jo at – at – vi jo faktisk vedtog en straffelov med tilbagevirkende kraft. Det er ikke rigtig noget, man – man plejer at gøre i civiliserede lande.

Hvem af de tre talere fremlægger sit synspunkt bedst – rent sprogligt?

Drøft om den nu udvalgte tekst bygger på et manuskript taleren har udarbejdet på forhånd, eller om den er født foran mikrofonen. Argumentér og giv eksempler. Til besvarelsen kan man undersøge:

- om der er sætningsbrud, dvs. om sætningerne gennemføres, eller om de ender på en anden måde end indledningen signaliserede, evt. slet ikke afsluttes.
- om der er eksempler af typen »Mig og Peter ...«
- om der er eksempler af typen »Pigen, hun er ...«

Forestil Dem at De skal holde et foredrag hvori afsnittet skal indgå. Skriv stykket om så det passer til den situation.

Sammenlign nu de to tekster. Hvilke sætninger og vendinger har De udeladt i foredraget? Hvorfor?

Sociale skel og fordomme i Danmark i dag

Der er og vil altid være problemer blandt alle landes befolkning, raceproblemer såvel som so-

cialle problemer osv., hvis ikke der bliver indført en hel del love, der direkte forbyder afvigelse fra det gængse. Dette ville dog føre os væk fra demokratiet, hvilket de færreste ønsker.

De sociale forskelle gør sig gældende allerede fra barndommen af. Da det ofte kan være svært for nogle forældre at få pengene til at slå til, hvis deres børn skal gå til de forskellige ting, som en danseskole f. eks. kan byde på: dans, akrobatik, og ballet hvilket alle er dyre fornøjelser! især hvis der er mange børn i familien kan det knibe, idet der også kræves dragter og afdningsbalsløj.

Dertil kommer fodbold eller spejderiet, hvilket i begyndelsen ikke ser så dyrt ud, men så kommer der uniformen, og sommerlejren må barnet da heller ikke gå glip af. Andre børn ser ofte ned på de børn, hvis forældre ikke kan klare disse store omkostninger, hvilket giver sig udslag i, at disse børn bliver udelukket af fællesskabet.

I skolerne er man begyndt at tale om skoleuniform, for at nogle børn ikke skal føle sig mindre værd end andre p.g. af deres ringere gardebeindhold.

I 14 årsalderen melder der sig spørgsmålet omkring konfirmationen. Man hører tit spørgsmål som: »Hvor meget har din kjole kostet?«, »Hvor mange gæster skal I have til middag?«, »Hvor mange gaver har du fået?« osv.

I denne alder melder der sig imidlertid også spørgsmålet om fortsat skolegang, hvilket ikke altid afhænger af elevens evner, men også af om forældrene har råd til at beholde barnet hjemme, i stedet for at det tjente penge, så det kunne betale lidt til hjemmets opretholdelse.

I erhvervslivet er der ofte et skel mellem de skoleuddannede og de praksisuddannede; de ser ned på hinanden, idet den ene part ikke anser den anden for at være lige så meget værd i menne-skelig henseende o. a.

En del snobberi findes der også blandt befolkningen. Man skal have bil og helst en lidt større end naboens, fjernsyn, opvaske- og vaskemaskine, sommerhus osv., og hvis dette ikke kan klares ad anden vej, må man tage ekstra job på den ene eller anden måde.

Hertil kommer de gamle ægteskabelige fordomme, som dog efterhånden for de flestes vedkommende er forsvundne, men som endnu eksisterer. F. eks. inden for kongehuset, hvor det er meget omstændeligt for et medlem at blive gift med en person, som ikke er af adelig slægt, hvilket man lige har set et eksempel på i Norge, hvor kronprins Harald ville giftes med en ikke adelig dame, hvilket han først nu efter mange år har fået tilladelse til.

Disse sociale skel og fordomme prøver kristendommen f. eks. at udrydde, idet den siger at Gud er menneskets skaber, og ligegyldig nationale, sociale forskelligheder osv. er menneskene skabt af Gud og til Gud, og de er derfor alle brødre og søstre og dermed lige.

Kommunismen arbejder også på at udslette alle sociale skel ved at gøre folk økonomisk ligestillede, hvilket en af dens grundsetninger viser: »Alle skal yde efter evne og nyde efter behov«. Som modstander af de sociale skel og fordomme må man vel også nævne flower-power bevægelsen, som bl. a. går ind for en fuldkommen økonomisk uafhængighed.

- a) Ret ovenstående stil
 - b) Efter hvilke retningslinier har De rettet den?
 - c) Mener De stilen er god eller dårlig?
 - d) Hvorledes mener De en dansk stil bør være?
- Ovenstående spørgsmål skal besvares skriftligt før De går videre til de næste opgaver.

Ad spørgsmål b

Har De udelukkende rettet tegn- og stavfejl eller har De lagt hovedvægten på det sproglige udtryk?

I bogen »Dansk stil« af Tage Bülbow-Hansen, Thomas Jørgensen og Povl Marstal fremsettes en række synspunkter og retningslinier for dansk stil fx.

Målsætning

Undervisningen i dansk stil skal føre frem til eksamen, hvor man uden hjælpemidler og inden for et begrænset tidsrum skal besvare en af de stillede opgaver.

Hvad skal man kunne for at opnå et hæderligt resultat?

1) Man skal have noget at meddele.

Foruden almen orientering, som man erhverver gennem bøger, tidsskrifter, aviser, foredrag, debatter, film, teater, radio, tv. etc., må man have en præcis viden inden for en række fagområder (skolens fagkreds).

2) Man skal vide, hvordan stoffet serveres.

Man skal kunne analysere opgaven, så man finder en fornuftig komposition, der bæres af et ordnende synspunkt.

Man skal gøre sig skivesituationen klar, så man udtrykker sig i det sprog, der ikke blot harmonerer med emnet og hensigten med besvarelsen, men også ligger på et niveau, der passer for læseren.

Mener De ovenstående målsætning er opfyldt i stilen?

Mener De det er rimelige krav at stille?

Ad opgave c

Efter hvilke kriterier har De afsagt Deres dom?

Har De indtrykket af at stilskrivere har overholdt følgende stilskrivningsregler?

Analys af overskriftens begreber

Enhvert udsagn gøres til genstand for en tolkning. Enhver der taler, søger normalt at udtrykke en mening og har det ønske, at den, der tales til, vil opfatte den pågældende mening, det vil

sige forstå det udtalte. Mekanismen lyder så enkel: mening – udsagn – opfattelse, der er lig den første mening. Den, der tales til, vil ofte have andre synspunkter end den, der taler, men det ændrer ikke ved den kendsgerning, at modtageren gerne skal opfatte den fremsatte mening præcist. – Men mekanismen er ikke så enkel. Mens et klart modtaget morsetegn kun kan oversættes på en måde, er dette ikke tilfældet med det normale tale- og skriftsprogs ord. Længst de fleste ord har flere leksikale betydninger, der sjældent eller aldrig dækker hinanden helt. De enkelte ords betydning i den aktuelle situation afhænger da foruden af deres sammenhæng med hele udtalelsen (konteksten) også af det valg mellem flere mulige opfattelser af ordet, modtageren foretager.

Et stilemne må altså gøres til genstand for en bevidst tolkning, der nås gennem en analyse af overskriftens begreber. Analysen vil give flere muligheder og må følges op af et bevidst valg mellem muligheder. Mange stilemner er formleret således, at en entydig tolkning ikke er mulig, dvs. stilemnet kan opfattes på flere måder, der alle er principielt rigtige. – Analysen og valg skal derfor kun føre frem til en rimelig opfattelse af overskriften. Efter at man har kontrolleret, at man har læst overskriften rigtigt (at der står begavelse, ikke begravelse), må man altså igang med en systematisk tolkning af de begreber, der indgår i overskriften.

(Dansk stil)

Ad punkt d
Indgår følgende betragninger i Deres besvarelse og mener De de bør gøre det?

Normalprosa og sagprosa

Baggrunden for sagprosaen såvel som for alle andre sproglige ytringer er normalprosaet eller i vort tilfælde normalprosaen. Normalprosa er

en abstrakt norm, der står som en art ideal på samme måde som rent rigsmål inden for talesproget. Det er et udtryk for det sprogsystem, der skiller dansk ud fra andre sprog. Dette »normale« består ikke blot af det grundlæggende ordforråd og den elementære syntaks – det man lærer i den almindelige grammatikundervisning – men også den logiske opbygning af tankerækker, kravene om enyldighed, klarhed og fastholdelse i koncentrationen rent sprogligt om det fagligt centrale.

Ren normalprosa er en abstrakt norm. Ethvert stykke sagprosa vil bære sprogligt præg af det stofområde, det behandler, af forfatterens holdning til det, han skriver om, samt af, hvem forfatteren skriver for. Ud fra disse faktorer kan man inddelte sagprosaen og dermed finde de områder, hvor den danske stil hører hjemme.

En inddeling af sagprosa er velkendt fra vore biblioteker, religion, filosofi, jura, lægevidenskab, historie etc. Men en så grov inddeling siger blot, hvad teksterne handler om, men ikke meget om deres form.

Hvert eneste fag har sit eget sprogpræg, der først og fremmest dannes af det pågældende fagområdes specielle ordforråd samt af en række faste vendinger, der gennem tiderne har vundet hævd blandt fagets dyrkere.

(Dansk stil)

Kaninseletøj

Begreber som »kaninseletøj« og »kaninrigtighed« er opstået inden for den traditionelle synd og giver ingen mening. Løseveje fra dens kaninopfattelse, ja man kan endog give Baden og Molbech ret i at egentlige kaninseletøj i modsætning til det først opstår når dette gøres til genstand for syndig regulering. Så længe man bliver inden for det kaninagtige milieu hvori man er opvok-

set, gør man ingen seletøj. Kun hvor synd og ordbøger på grundlag af kaninbrug og analogi har autoriseret visse brugelige former på bekostning af andre, kan man med sikkerhed skelne mellem rigtig og forkert kaninbrug. Der er derfor en principiel forskel mellem de seletøj der forekommer på begynderstadiet i fremmedkaninundervisningen, og dem man finder i danske stile: de første har som regel ingen hjemmel i nogen indfødt kaninbrug; den anden type er ofte almindelig i brug uden for det akademiske skriftkanin.

I denne tekst er der begået tre sprogfejl, der er kun begået tre brud på de regler som vores sprog udgør: begrebet 'sprog' udtrykkes ikke med ordet *sprog* men med ordet *kanin*, begrebet 'fejl' udtrykkes ikke med ordet *fejl* men med ordet *seletøj*, og begrebet 'grammatik' udtrykkes ikke med ordet *grammatik* men med ordet *synd*.

Er de regler der her er brudt, A- eller B-regler? Diskuter om der nogen sinde begås sådanne sprogfejl! Diskuter dernæst følgende breve som er skrevet af en franskmænd som har opholdt sig i Danmark i godt fire måneder:

Kære Venne.

På Lørdag i aften kan i tager bånd med?

Jeg kan mine egne udenad. Vi ser.

Mange hilsen

Jean Paul

Efter dette brev, da skriveren var gjort opmærksom på de forskellige fejlagtelser, skrev han følgende indbydelse:

Det er en Fest igen hos mig!

a big one! På lørdag aften

I er velkommen – Fra klokken 20.

Farvel så længe!

Jean Paul

P.S. kan I bringe med nogle grammofoonplader?

Tak

Omskriv de to breve til korrekt sprog.

Er der forskel på sproget i de to breve?
Er fejlene af en sådan karakter at det går ud over forståeligheden?
Hvad kan årsagen være til at franskmænd har begået de fejl der er i brevene?

Ulykken der gik hen og døde

(1)

Diskuter hvilke af følgende eksempler der er korrekte:

ulykken dør
manden sker
husene stirrer
farveløse grønne ideer sover rasende
håbet er lysegrønt
husene falder helt hen
vejen snor sig
ved foden af husene
slangen snor sig
ved mandens fod

(2)

Vurder om sproget er korrekt i dette digt af Ole Sarvig:

Husene stirrer,
husene er helt faldet hen
og stirrer tomt frem for sig
nede ved havnen,
stirrer på skibene,
sundets jernsorte flåde.

Der går en færdsel
af cykler og sporvogne
ved foden af husene,
men de hører det ikke
de sover, disse levende,
som vi aldrig fik vækket helt,
som ikke hammer- og mejselslag
vakte helt op af stensens søvn
hvilken ufuldkommen skæbne

for sådanne huse!
Disse gitre!
Disse kors- og krydsøjne,
der stirrer blindt mod mine ruder.

Som jeg
mod dem!

(3)

Hvordan brugte De ordet *korrekt* i (1) og hvordan i (2)?

Hvad er forskellen på de to betydninger af *korrekt*?

Lufttryk

Følgende tre tekster er forslag til en lærebog i fysik for 9. klasse.

Måling af luftarters specifikke tryk

Når en luftmængde sidder fængslet i en beholder, vil luftmolekylerne på deres gårdtur ustandselig støde mod gårdens ydermur og kastes tilbage i gården med samme fart. Hvert molekylstød giver et bestemt sted på væggen en kortvarig påvirkning. Da antallet af indsatte er stort, vil antallet af sammenstød med væggen være stort, og de vil foregå overalt på gårdens vægge. Sammenstødene vil derfor virke som en jævnt fordelt kraftudfoldelse.

Måling af luftarters specifikke tryk

Når en luftmængde er indelukket i en beholder, vil luftens molekyler ustandselig støde mod beholderens vægge og kastes tilbage med samme fart. Temperaturen ændres altså ikke. Hvert molekylstød giver et bestemt sted på væggen en kortvarig påvirkning. Da antallet af stød er stort og foregår overalt på væggen, virker de som en jævnt fordelt kraftpåvirkning.

Måling af luftarters specifikke tryk

Der var engang en portion luft, som var lukket

inde i en kasse. Det var ikke særligt rart, så luften ville så gerne ud igen. Den prøvede og prøvede, men den kunne ikke komme ud, for hver gang den for at sted mod kassens vægge for fuld fart, blev den smidt tilbage med samme fart. Luften asede og masede, men lige meget hjalp det. Selv om den sådan arbejdede, blev der underligt nok ikke spor varmere inde i kassen. Luften blev enig om, at nu skulle og ville den ud. Den puffede og skubbede på alle kassens vægge, det er der nogen, der kalder en jævnt fordelt kraftpåvirkning.

Hvilken tekst er den mest hensigtsmæssige i den givne situation?

Kunne man tænke sig situationer hvor en af de andre tekster ville være at foretrække?

Det store, stygge Storkespringvand

Nedensående kunne have været et uddrag af en politirapport – men teksten er ikke autentisk. Der forekommer formuleringer i den som en politimand aldrig ville anvende i en rapport. Understreg disse formuleringer og prøv at indsatte andre som politimanden eventuelt kunne have brugt.

Rapport

Anmelderen forklarede, at han den 14. DEC. 1970 kl. ca. 2030 kom vadeende ad Gågaden mod Kgs. Nytorv. Han så godt, at der ved Storkespringvandet sad en bande unge langhårede, men han tog sig ikke videre af det, da han gik langs med Bing og Grøndahl's facade, hvorfor hans vej ikke ville falde umiddelbart forbi de langhårede.

Da ann. var ca. 25 m fra springvandet, begyndte rødderne imidlertid at komme med tilråb. Ann. fortsatte dog, og han forsøgte at ignorere de unge mennesker. Men da han passerede springvandet, var der en provokerende stodder, der forsøgte at tage benene på ham. Da det mislyk-

des, gav han i stedet ann.s stok et ordentligt los
hen ad gaden.

Ann. blev stangsur over denne opførsel og
standsede op for at give udtryk for sin harme.
Han fortalte dem på godt dansk, hvad han men-
te om de langhårede og andre af samme race.
For at lægge eftertryk på sine ord hævdede han
sin stok – som han havde samlet op igen – og
viftede de unge om næsen med den.

Dette fik et par af de langhårede til at gå i ak-
tion. De gav ann. et skub, så han skvattede om
på gaden, hvorefter de sparkede til ham og
trampede på ham; en tredje rev hans stok fra
ham og knækkede den ved at lægge den mod
kanstenen og jøkke på den. Herpå spurtede
hele koret af sted mod Kgs. Nytorv.

Der var ikke sket en kæft med ann., men hans
tøj var blevet beskidt, og han kræver erstatning
til dækning af rensning af tøjet, samt et mindre
beløb for sve og smerte.

Ann. kan ikke give fyldestgørende signalement
af de tre gerningsmænd, men han mener, at han
vil kunne genkende dem, dog ikke efter foto.

Værsgo og spisi

(1)

Det store kolde bord

hornobobler

forgylde lig

Roskilde landevej

fransk sjal

døde mænds fingre

mandag morgen i Nyhavn med træstammer

Frederik den Syvendes ansigt

og skindbukser

Som varm ret serveres

flæskesteg i tuber

snørebånd

indbagt tætekam
cement
og øretæver

Til kaffen får De sandklods og vridelitter

Hvilke retter kan gæsterne få?

Hvad kan de gøre for at finde ud af det?

Er det en rigtig måde at give oplysninger på?

(2)

Nedenstående er et uddrag af et menukort.

Le Soufflé Surprise Grand Succès
La Tasse Lady Curzon
La Petite marmite Bressane
L'Escalope de Veau Cordon Bleu
L'Émincé de Poulet à la King
Le Canard Sauvage à la Presse
Scampi Andalouse
Moules Poullette
Feuilleté de Volaille à la Crème
La Mousceline de Sole Newbourg
Les Moules de Roches Marinière
La Terrine Maison
Rizotto de volaille à l'ancienne
Kébab d'agneau à la grecque

Disse retter bedes bestilt 24 timer før servering.

Hotel Marina

Hvilke retter kan gæsterne få?

Hvad kan de gøre for at finde ud af det?

Er det en rigtig måde at give oplysninger på?

Vor herre bevarer

Storfinansens fader

Vor Fader, De som befinder Dem i himlene.

Med højagtelse for Deres navn anmoder vi her- ved om optagelse i Deres rige, idet vi dog erklæ- rer os indforstået med, at De har afgørelsen i så- vel jordiske som i himmelske anliggender. Sam- tidig giver vi udtryk for håbet om, at De vil tilskre os vore daglige fornødenheder og lade vore forsyndelser gå i glemme i lighed med den holdning, vi selv indtager over for vore med- mennesker. I forventning om, at De ikke leder os på afveje, anmoder vi om fritagelse for ond- skab, idet vi erkender, at riget, magten og æren er i Deres besiddelse både nu og i tiden frem- over. Amen.

Fadervor

Fader Vor, du som er i himlene, helliget werde dit navn, komme dit rige, ske din vilje på jor- den, som den sker i Himmelen. Giv os i dag vort daglige brød, forlad os vor skyld, som også vi forlader vore skyldnere. Led os ikke ind i fristel- se, men frels os fra det onde. Thi dit er riget, magten og æren i al evighed. Amen.

Sammenlign de to tekster, og diskuter hvad der adskiller dem.

Er der overensstemmelse mellem form og indhold?

28

Diskuter virkningen af teksten.

Lægebrevkassen

(1)

Stalden sygdom tager humøret

Min mand har porfyri, som jo siges at være uhel- bredelig. Til tider er han i meget dårligt humør, og det er svært at vide, hvordan man skal opføre sig. Tier jeg stille, er det ikke godt – taler jeg, bliver han irriteret og fejtholker det, jeg siger. Er der nogen medicin, som kan gøre livet lettere for ham?

H. A.

Porfyri er navnet på en gruppe sygdomme, der

alle skyldes fejl i om sætningen i legemet af de stoffer, som kaldes porfyrier. Nogle af lidelser- ne er genetisk betingede, men dog ikke udpræ- get. Nogle er juvenile, andre senile.

Symptomerne kan være højt forskellige. Hos mange patienter træffer man hypersensibilitet over for actiniske stimuli i cutis, så der opstår bullae og ulcera på de områder af cutis overfla- den, der ikke dækkes af klædedragten.

Ved en lille gruppe af patienterne kan lever væ- re angrebet, og mennesker med denne form for porfyri bør derfor ikke drikke spiritus. Man har ofte set en betydelig remission af både hepatis og cutis'-tilstand, hvis disse patienter holdt op med at drikke alkohol i enhver form.

I nogle tilfælde følger der psykiske symptomer med sygdommen. De må dog trøste Dem med, at Deres mand har de psykiske forandringer i me- get mild grad. Nogle patienter kan virke delirøse og ligefrem få psykotiske anfald.

Man ser undertiden også pareser i ekstremiteter eller truncus. Nogle patienter får attacker af så svære abdominalsmerter, at de ved en fejltagelse kan komme på operationsbordet, fordi man regner med, at de f. eks. har ileus, perforeret ulcus eller voldsom appendicitis acuta.

Vi har altså ikke nogen causal behandling mod porfyrien, men der skulle være en chance for at mildne Deres mands symptomer, så hans hu- mør blev noget bedre. Jeg synes, De eller han skulle tale med den læge, som normalt tager sig af hans casus. Så vil jeg tro, at De kan få hjælp på en eller anden måde.

Analysér den situation som en lægebrevkasse forekommer i (hvem skriver den, hvorfor skrives den, hvor er den trykt, hvem læser den). Tag ud fra analysen stilling til om sprogbrugen er hensigtsmæssig.

(2)

Det følgende citat er et eksempel på den samme sprogbrug, brugt i en anden sammenhæng.

Kyløs ascites er ikke en sygdom sui generis, men et symptom, som skyldes en kompromitteret drænage af den fedt-transporterende lymfe fra tarmen via cisterna chyli til ductus thoracicus.

Symptomerne afhænger af den udløsende årsag. Hvor denne er f. eks. trauma eller akut abdominal infektion, bliver billedet et akut abdomen med smerter og opkastning. Men dette er undertagelsen, og i de tilfælde, hvor ætiologien er forblevet ukendt eller der er fundet misdannelser i det centrale lymfesystem, ses mere larverede forløb, hvor det er distensionen af abdomen, der præger billedet, mens opkastning og dyspnø er relativ sjælden og almentilstanden ofte upåvirket. Hernia inguinalis kan provokeres, og hos drenge ses ret hyppigt kommunikation til scrotum med chylocele.

Ugeskrift for Læger
23. juni 1970

Analysér situationen og giv en vurdering af sproget på lignende måde som ovenfor.

(3)

Diskutér ud fra nedenstående citat de samfundsmæssige konsekvenser af den norm som sproget i Ugeskrift for Læger er udtryk for. Diskussionen kan omfatte alle former for fagsprog.

Professor Nørregaard-Rasmussen plæderede for, at FFU's (Forskningens Fællesudvalgs) arbejde populariseres, og han foreslog, at forskere fik som speciel opgave at udforme skrifter, som kunne læses og fattes af andre end forskerne selv. Det skulle efter FFU-formandens opfattelse ske ved særlige bevillinger, idet det er vigtigt at befolkningen og ikke mindst forskerne selv får et overblik over dansk forskningspolitik.

Information 23. maj 1970

(4)

Se igen på Deres vurdering af sproget i teksterne, og diskutér begrebet hensigtsmæssighed.

Kan man nu forstå det?

(1)

Kontoret for Boligsikring

Frederiksberg Raadhus, 5. sal, værelse 74

Den 31. aug. 1970

Under henvisning til det Dem i skrivelse om bevilling af boligsikring givne pålæg om til boligsikringskontoret at give meddelelse om væsentlige stigninger i husstandsindkomsten skal man gøre opmærksom på, at en indtægtsfremgang ifølge boligministeriets cirkulære af 15. juli d.å. som hovedregel anses for væsentlig, når den overstiger beregningsgrundlaget med mere end 10 %, dog med mindst 3.000 kr. årlig.

Karakteriser sproget i ovenstående brev.

(2)

Samrådet (medlemsblad for danske stats-embedsmænd) nr. 10, oktober 1965, s. 136:

Embedsmandens sprog skal være præcist og kunne tåle at blive vendt og drejet, så ingen med rette kan læse hverken mere eller mindre ud af det end tilsigtet.

Her er vi netop ved en anden væsentlig side af kansellistilen. Den skal fungere som en skabelon, hvorover man uden tidspilde kan bygge sin skrivelse.

Landsarkivar Jens Holmgård

Samrådet nr. 8, august 1965, s. 103:

Den, der kritiserer kansellistilen og siger, den er foretødt, må imidlertid huske et par ting:

for den første er det målsende, at der må være et vist *ensartet* præg over skrivelser, som udgår fra et offentligt kontor, statsligt, kommunalt eller på anden måde knyttet til et officielt organ. Man kan ikke lade de skiftende sekretærer, fuldmægtige osv. bestemme formen for skrivelserns indhold.

For det andet: Sådanne skrivelseres stil bør naturligvis have en vis tone af *verdighed*, på ganske samme måde som tilfældet er med domme.

Højesteretsagfører
J. A. Melchior

Giv ud fra ovenstående citater en redegørelse for hvorfor man anvender denne udtryksform, og tag stilling til om begrundelserne er rimelige.

(3)

Der føres i dagspressen med jævne mellemrum en debat om det offentliges sprogbrug. Her er et eksempel fra Ekstra Bladet den 12. august 1970:

På politisk plan kunne den enkelte minister amode sine embedsmænd om at skrive mere forståeligt. Det kræver absolut ingen lovændringer. Løvefædderne og uforståelighederne går igen, når f. eks. kommunale myndigheder skriver til borgerne. Mange kan ikke forstå, hvad meningen er. Og bag mange love aner man embedsmændenes sprogbrug.

Jeg får mange henvendelser fra vælgere, der ikke kan få mening i offentlige meddelelser, og det må være et fælles politikerproblem at komme det til livs.

Jens Kampmann MF

Jeg tror ikke på, at kancellissprog er nødvendigt. Man kan udtrykke sig klart på almindelig dansk. Det juridiske sprog skal forhindre uklarheder, men det behøver ikke selv at blive uklart af den grund. Hele uddannelsesskævheden giver i praksis ulighed for loven, fordi den med den ringe uddannelse har vanskeligere ved at sætte sig ind i de gældende bestemmelser.

Knud Bro MF

Hvilket krav stilles her til myndighedernes sprogbrug – og med hvilken begrundelse?

(4)

Justitsministeriet har udsendt en »Vejledning om sproget i love og andre retsforskrifter« (nr. 224 af 15. oktober 1969). Herfra citeres stykke 1:

Almindelige bemærkninger

Ved den sproglige udformning af love og andre retsforskrifter må man have for øje, at enhver, som teksten henvender sig til, let skal kunne læse og forstå den.

Formen skal være enkel og præcis og sætningerne korte og klare.

Et begreb bør overalt i samme tekst betegnes med samme udtryk.

Læs brevet én gang til, og giv ud fra samtlige citater en begrundet vurdering af om det anvendte sprog er godt/rigtigt.

A. Nielsens Plads

Til Rolighedsvejs politistation!

Fra Beboerne og de handlende omkring kvarteret A. Nielsens Plads.

Da der har været ringet til politiet på stationen flere gange, angående de sprittere og omflakkende folk der opholder sig på A Nielsens Plads, men som har været forgæves da der ikke bliver gjort noget fra politiets. De sender nok en par-truljevogn til ovennævnte adresse, men forlader kort efter stedet uden at have gjort tegn på, at de ovennævnte forlader stedet.

I den senere tid har det været sådan, at flere som der har været gået forbi, er blevet overfuset og truet med øretæver. Børnene som kommer fra skole, er bange for at begive sig forbi stedet, hvor de opholder sig. Der flyder med tomme ølflasker, sovende sprittere og der lugter af urin, da de gør deres nødtørft hvor det passer dem.

En lille grønttorretning som ligger på A Nielsens Plads, har nogle kasser stået i en have, men disse sprittere der opholder sig der, tager hendes kasser og stiller dem op i gaden, for at de kan benytte dem som stole. Mange gange ligger kasserne spredt rundt på A. Nielsens Plads, knust og splindret.

Nu er det på tide at der bliver ryttet op på A. Nielsens Plads, og at politiet vil gå op i denne opgave som det hører sig til at der bliver gjort noget ved denne sag. Vi beboer kan ikke blive ved med at godkende disse tilstande som hersker der. Man tør snart ikke færdes omkring kvarteret, da man pludselig bliver overfuset af spritterne.

Politiet på stationen må få gang i sagen, da det ikke kan blive ved på den måde.

Beboerne fra kvarteret og de handlende

I ovenstående tekst kan der findes eksempler på to stillag. Hvilke?

Hvilken stil har det været forfatterens mening at skrive i?

(Belys begge spørgsmål ved mange eksempler).

Hvad er forklaringen på denne sammenblanding?

Hvilke konsekvenser kan det få at en del af borgerne kun kan fremlægge deres synspunkter for myndighederne på denne måde?

3. del

Dig og mig og vi to ...

I næsten alle grammatiske håndbøger kan man finde en regel som den følgende:

Grundledsfald *jeg, du* osv. bruges når ordet står som grundled; genstandsfald bruges når stedordet fungerer som omsagnsled, genstandsled eller styrelse i en forholdsordforbindelse.

Forsøg ud fra denne grammatiske beskrivelse at indsætte korrekt kasus i nedenstående eksempler:

- a) du har vist været meget længere på ferie end jeg/mig
- b) Torbens venner, de/dem kommer du ingen vegne med
- c) de/dem med de røde sejl er langfartsskibe
- d) de/dem med pletter kan jeg ihvertfald ikke bruge
- e) han/han Poul er der nu ikke meget ved
- f) han/han der har lige købt ny bil
- g) de/dem der kommer i aften er mine bekendte fra Norge
- h) de/dem der ønsker at blive hørt kan række fingeren op
- i) vores æbler er meget saftigere end de/dem I har i jeres have
- j) de/dem der ikke melder sig må vi jo så prøve at få fat på i morgen
- k) han/han der står derovre er svensker
- l) og så er der kager og kaffe til de/dem der vil have det

Begrund den valgte form og sammenhæng med følgende:

- a) du har vist været længere på ferie end jeg har
- b) dem kommer du ingen vegne med
- c) de er langfartsskibe
- d) dem kan jeg ihvertald ikke bruge
- e) ham er der nu ikke meget ved
- f) han har lige købt ny bil
- g) de er mine bekendte fra Norge
- h) de kan række fingeren op
- i) vores æbler er saftigere end de er
- j) dem må vi prøve at få fat på i morgen
- k) han står derovre
- l) der er kaffe og kager til dem

Udpeg dem blandt de korrekte som De finder 'underlige', ikke selv ville bruge osv.

Prøv i fællesskab løst at formulere den kassuregel der gør sig gældende i det sprog De selv bruger.

Er den korrekte regel mere »logisk« og »grammatisk«?

Indsæt i nedenstående to tekster den kassuregel De finder bedst passende og mest naturlig i sammenhængen:

Bevares, der faldt øretæver en gang imellem.

Altså kun når han var fuld, det siger sig selv.

Men så havde vi det noget så dejligt bagefter.

Og så meget værre end jeg/mig, det var han så-mænd ikke.

De/dem som anlægger det her anførte synspunkt, kommer, især inden for de humanistiske videnskaber, ud for problemet, hvis rækkevidde de næppe selv formår at overskue.

Forsøg at vejlede en person der er usikker med hensyn til brugen (og rigtigheden) af *han er størrer end jeg/mig*.

Få den konkrete situation frem, nævn den altid sikre *han er størrer end jeg er osv. osv.*

Lig godt mærke til dette!

(1)

Ligge og lægge skal som bekendt bruges efter ganske bestemte regler:

hvor lå den? jeg lagde den på bordet
cyklen ligger i grøften jeg lægger cyklen i grøften
lig stille! læg dig ned!

Men *ligge/lægge* er jo ikke det eneste ordpar der fordeles på den måde. Indsæt de rigtige ord i følgende sætninger:

1. den fast
2. broen i luften
3. båden
4. frakken på knagen
5. han
6. træet
- 1a. jeg den fast
- 2a. de broen i luften
- 3a. man båden
- 4a. jeg frakken på knagen
- 5a. hvem han?
- 6a. vi træet

Det drejer sig om 1. *sidde/sætte*, 2. *springe/sprænge*, 3. *synke/sænke*, 4. *hæng/hænge*, 5. *vågne/vække*, 6. *fælde/fælde*.

Formulér en regel for den rette brug af *ligge/lægge*, *sidde/sætte* osv.

(2)

I hvilke af de følgende eksempler er *ligge/lægge* osv. ikke brugt i overensstemmelse med reglen?

- a. Har du lagt mærke til hvordan han taler?
- b. Faldskærmsmand hængte 10 timer i toppen af et træ.
- c. Det var forleden Maaren, at jæ' låte oppe på Jensens Høloft.
- d. På grund af et heldigt indkøb i udlandet ser vi os nu i stand til at sænke priserne på visse tekstilvarer.
- e. Naar et Medlem af Foreningen gentagne Gange efter hverandre ikke kommer te' Prøverne, saa maa jæ' som Formand lægge mig lidt imellem.

f. Skibet er sunket.

g. Skoleskibet Danmark lægger til ved Lange-
liniekajen i formiddag kl. 10,30.

h. Nu skal de gamle nationalfølelser øjensynlig
vækkes igen.

i. Naar Ligtøget passerer, synker Officeren sin
Sabel.

Prøv at finde eller lave nogle sætninger hvor forkert brug af *ligge/lægge*
osv. kan give misforståelser.

(3)

Se på følgende eksempler:

ægget <i>kogte</i> i 5 min.	han <i>kogte</i> ægget i 5 min.
træet <i>væltet</i>	de <i>væltet</i> træet
brevet <i>brændet</i>	jeg <i>brændet</i> brevet
tøjet <i>tørrede</i>	vi <i>tørrede</i> tøjet
smørret skal <i>smelte</i>	du skal <i>smelte</i> smørret

Sammenlign med eksemplerne under (1), og lav nogle tilsvarende dobbelteksmpler med *rulle, brense, starte, dreje, rolke, knække, drukne, ryste, sulte, lukke, åbne, standse, stramme* osv.

Prøv at give en forklaring på at der kan være vanskeligheder med at skelne mellem *ligge* og *lægge, hang* og *hænge* osv.

En principsag

I diskussionen om sprogrigtighed bruges der flere forskellige principper. Nedenfor er de vigtigste benævnt og antydnet. Drøft de enkelte principper igennem og diskuter deres holdbarhed.

(1) *analogi*:

Hvis man er i tvivl om en form, retter man sig efter hvordan andre beslegtede ord anvendes, fx ord af samme ordklasse eller af samme betydning.

Argument: »Det hedder ikke *fordi at*, men *fordi*, eftersom det ikke hedder *hvis at*, *når at*, *mens at* osv.«

(2) *etymologi*:

Hvis man er i tvivl om en form, retter man sig efter ordets oprindelige brug eller betydning.

Argument: »*Speaker* kan ikke bruges om den der annoncerer udsendelserne i radio og tv, for på engelsk betyder det 'formanden for Underhuset'«.

eller: »Det er rigtigt at skrive *fordi at*, eftersom *at* også er med i oldnordisk (fyrrir því at).«

(3) *ortofoni*:

Hvis man er i tvivl om udtalen af et ord, vælger man den form der bedst svarer til stavemåden.

Argument: »*Også* må ikke udtales *osse*, for sådan staves det ikke.«
eller: »*b*'et i *købmand* skal udtales, for sådan skrives ordet jo.«

(4) *demokrati*:

Hvis man er i tvivl om en form, vælger man den som de fleste bruger.

Argument: »Det hedder *kæks*, ikke *kiks*, for de fleste siger *kæks*.«

(5) *logik*:

Hvis man er i tvivl om en form, vælger man den mest logiske.

Argument: »Man skal ikke sige *bakke tilbage, omforandre* og *bortelininere*, for *bakke* og *tilbage*, om og *forandre*, *bort* og *eliminere* betegner det samme.«

(6) *autoritet*:

Hvis man er i tvivl om en form, vælger man den som fx en faglig eller pædagogisk autoritet eller en anerkendt forfatter bruger.

Argument: »Nu må man godt skrive fx i stedet for *f. eks.*, for det siger Dansk Sprognævn.«

eller: »Når Blicher kan skrive *Det hørte til en af hans højeste Glæder i Livet*, så kan jeg også skrive *han hører til en af de dygtigste*.«

(7) *økonomi*:

Når man er i tvivl om en form, vælger man den korteste og tydeligste. Argument: »Man bør ikke sige *i går aftes*, for det er nok at sige *i aftes*« eller: »Det hedder *alle i byen kender hverandre*, ikke *hinanden*, for *hinanden* bruges om to, og *hverandre* om flere end to.«

I 1. og 3. del arbejder alle opgaver med et eller flere af disse principper. Hvilke principper kommer frem i hvilke opgaver?

Det samme ord kan betyde forskelligt i forskellige sammenhænge. *Hest* betyder fx ikke det samme i *jeg kan slå din hest med løberen* og *hun rider hesten til*. Vi tænker kun sjældent på dette og forstår umiddelbart at den bedste ikke bruges med samme nøjagtighed og betydning i N.N. blev den bedste i 100 m løb for herrer og Irma Aegshampoo er den bedste i verden.

Også sprogrigtighedsproget skal læses på en særlig måde.

(1)

A

- a) der er ikke noget der hedder *seminarie*
- b) man skriver ikke *han forsøgte* og *rejse sig*
- c) *d'*et høres ikke i *snekker*
- d) det er ikke dansk at sige *han er ældre end mig*

B

- a) der er ikke noget der hedder *blad*
- b) man skriver ikke *han sidder at sover*
- c) *d'*et høres ikke i *vand*
- d) det er ikke dansk at sige *he is older than I*

Sammenlign brugen af formleringerne i A med de tilsvarende i B. Forklar forskellen – og evt. dens virkning.

(2)

Når ordformer omtales og forkastes kan det ske på mange måder, lige fra *det er afgjort forkert* til *mindre heldigt lyder vel osv.*

Forsøg at inddele følgende sprogrigtighedsudsagn på en *grovhedsskala*:

- a) det er ugrammatisk
- b) det er forkert
- c) det er sproglejl
- d) det anses for forkert
- e) det må anses for fejl
- f) formelt er udtrykket ukorrekt
- g) fejlagtig er derimod
- h) mange mennesker siger urigtigt
- i) fuld borgeret har endnu ikke
- j) det er grammatisk forkert

(3)

Undersøg betydningen af ordet *egentlig* i følgende to citater:

De fleste danske aner vel næppe at *drøfte* egentlig betyder at 'tense for avner'.

En *plombe* betyder egentlig *blyfyldning* (lat. *plumbum* bly), og det er derfor i virkeligheden ulogisk at tale om en *guldblombe*.

Kan denne brug af ordet sættes i forbindelse med de samme citaters brug af nutidsformen *betyder* (jf. *marskalk* betød oprindelig 'hestepasser')?

Drøft også hvad der menes med i *virkeligheden* i ovenstående og sammenlign med følgende:

Jordbærlimonade er strengt taget en selvmordsigelse.

Hvilke oplysninger kan man – med kendskab til sprogrigtighedsprogets regler – drage af ovenstående citater (især opgave 1)?

En ordbogsartikel

I ordbøger gives der definitioner på hvad ord betyder. Samme ord kan betyde flere forskellige, ofte beslægtede ting. Om betydningen af ordet *regel* står der fx. i Ordbog over det Dansk Sprog bl. a.:

- 1) om hvad der ved iagttagelse, erfaring fastslås, konstateres som fælles for en række (gentagne) tilfælde; (lære)setning, der fastslår ensartethed for et antal af tilfælde, regelmæssighed i udviklingsforløb ...
Keplers Regel om Omløbe-tidene
- 2) ... om (navnlig: paa konventionens, vedtægts, vane beroende) *forstyrrelse, rettesnor, mønster* for menneskelig handling ell. adfærd ...
... i gamle dage var det en regel at bude fik drikkepenge
- 3) betydning 1 og 2 i særlige, faste forbindelser, der betegner noget som fastslaaet, som en

- kendsgering ell. som normalt, sædvanligt...
ingen regel uden undtagelse
 4) i flertal om menstruationen...
Naar jeg skal have mine Regler, har jeg stærke smerter og Hovedpine.

Prøv på lignende måde at skrive ordogsartikler over ordene *rigtig, forkert, og korrekt*. På de følgende sider er der indsat en række eksempler lerne op på sedler som dem i bogen, del eksemplerne ind efter hvad ordet betyder, og sørg for at alle betydninger beskrives i artiklen.

Spørgsmålet om at undertrykke kontrarevolutionære er et spørgsmål om kamp mellem os og fjenden. En modsigelse mellem os og fjenden. Inden for folket er der nogle, der anskuer dette spørgsmål i et noget andet lys. To slags mennesker har synspunkter der adskiller sig fra vores... begge synspunkter er forkerte. Ingen af dem kan føre... til en rigtig vurdering af dette arbejde.

Claier fra formand
 Mao Tse-Tung. 1967. s. 50.

... skrænderiet opstod, da de to trafikanter gensidigt beskyldte hinanden for at køre ukorrekt.

Berlingske Tidende
 22.11.68. s. 12.

Rigtig eller forkert i streng forstand er en form således kun i forhold til en fikseret norm, fx en retskrivningsordbog, som den pågældende sprogbruger er forpligtet til at følge på grund af sin stilling (som elev, funktionær osv.).

Diderichsen: Sprogsyn og sproglig opdragelse. 1968. s. 153

... mens fejl jo tit kan være vanskelige at lægge af, så er korrekthed noget, som mange mener sker aldrig bliver af med.

Knud Hjortø

... men den (sc. logikken) undersøger blot, under hvilke betingelser følgesætninger af givne forudsætninger er *ligeså* »rigtige« eller sande som forudsætningerne.

Jørgen Jørgensen: Indledning til logikken og metodelektionen. 1963. s. 1.

Man må, sagde Joachim Israel, gøre sig klart, hvad mennesket er, og hvad vi opfatter som kultur.

Han gik til angreb på den overfladiske opfattelse af dannelse, der består i, at man viser en konventionel korrekt adfærd, har en vis type kundskaber og har den rigtige smag – dvs. kan lide de rigtige ting, uden at man egentlig kan forklare, hvorfor man skal kunne det.

... Mange af vore elever kommer idag fra et milieu, hvor udtalen af ordene er helt forkert, og derfor staver de mange fremmedord helt forkert... Som eksempler kan nævnes: konstante, pastoriseret, ernæringsk, diamentrale, fanatic, organisation, kortelet, pakere, bombadement, magazine...

Gymnasieskolen 1964, s. 1092.

Kun hvor grammatikker og ordbøger på grundlag af sprogb brug og analogi har autoriseret visse brugelige former på bekostning af andre, kan man med sikkerhed skelne mellem rigtig og forkert sprogb brug.

Diderichsen: Sprogsej og sproglig opdragelse 1968. s. 161.

I gamle Dage skrev Folk ikke korrekt, hverken paa Dansk eller paa noget andet Sprog. Grammatikkens Regler var endnu ikke blevne fast udformede til Skolebrug.

P. Rubow: En Studiebog. 1950. s. 26.

Kongen opfattes med naturlig respekt og mødes med den velopdragenhed eller sans for det rigtige, der er enhver mands fineste gave fra hans hjem og hans skole. Samt fra hans færdens gennem livet.

Berlingske Tidende
16.8.64, c.e. Ekstrabladet
29.70, s. 18.

— Hænder det ikke, at der kommer en forkert tekst under Fluen?

— Aldrig — men det kan ske, at der kommer en forkert flue over teksten!

Storm P.: Fluer, Ny samling 2.
s. 87

... hos Bourgoisiet, hvor man utvivlsomt ofte finder en bevidst Stræben efter et korrekt, stedsomt Dansk.

P. Skautrup: Sproget og
Dialekterne, i S. Dahl (red.)
Danmarks Kultur ved Aar 1940.
s. 173.

Få korrekt oplysning om vognens ÅRGANG,
som er første registreringsår.

Motor. 29.3.69. s. 30.

Hans Sprog maa være korrekt eller med den
nøjagtigste Rigtighed udtrykke Hans Tanker.

Søren Bloch: Sprogets
Formidling. 1968. s. 1.
o. a. Dialekter. Sprogsyn og
sproglig opdragelse 1960. s. 60.

Før i tiden var det nødvendigt at have fiskeknive
fremstillet af et bestemt metal, fordi de geng-
se stålknive afsatte en ubehagelig smag på fisken.
Efter at de rustfri knive er kommet på marke-
det og nu er blevet almindelige i hvert et hjem,
er det overflødig at have et særligt fiskebestik;
men alligevel er der mange der finder det mest
korrekt at spise fisk med fiskekniv og -gaffel,
eventuelt med to gaffler.

Vor tids skik og brug. 1964.
s. 12.

Et vist indblik heri (sc. sprogets bygning) er nødvendigt for enhver, der har brug for at tale eller skrive korrekt.

Oxenørd: Bedre dansk. 1967.
s. 7.

Enhver gruppe . . . stiller krav til medlemmernes adfærd. Der er visse regler, sædvaner og bestemmelser m.h.t. hvad man må og hvad man ikke må, hvad man kan og hvad man ikke kan, hvad der er rigtigt og værdifuldt, og hvad der er forkert og værdiløst i den bestemte gruppe, som gruppemedlemmerne må underordne sig.

Arne Størlund: Grupperpsykologi
1965. s. 66.

En stærkt medvirkende Årsag til Sprogets Forfald har vi her i Landet i en national besynderlig Særegenhed, som jeg ikke ved af jeg har truffet i noget andet Land: Frygten for at skabe sig ved at tale korrekt.

Johs. V. Jensen: Forum. 1922.

– Det gælder om at skrive tydeligt – en kanon kan godt være en kanin, som er stavet forkert.

Storm P.: Fluer, Ny samling 2.
s. 95.

Det er som lige nævnt ikke korrekt at sige, at det er forklaringen, der konstituerer det videnskabelige arbejde . . .

J. Harnack: Filosofiske problemer. 1964. s. 227.

– Det er altid rart at høre flere ure, så man kan se, om et af dem går forkert.

Storm P.: Fluer, Ny samling 2.
s. 79.

Der er egentlig to visitter, der skal aflægges, når et ungt par forlover sig: Hans foreldre skal aflægge visit hos den unge dames forældre, og disse skal returnere visiten i løbet af en uge. Desuden skal det unge par aflægge visit hos de slægtninge, som ikke kommer med til det eventuelle forlovelsesgilde og/eller brylluppet. Hvis de forlovede vil være helt korrekte, aflægges de disse visitter, før forlovelsen bekendtgøres i aviserne . . .

Vor tids skik og brug. 1964.
s. 136-37.

Den utålmodige læser vil måske spørge, hvad al den snak om argumenter har med tænkning at gøre, og om det ikke er logikkens opgave at lære os at tænke rigtigt?

Jon Espersen: Logik og argumenter. 1968. s. 14.

Den, der ikke lærer at kende sig selv og sine Medmennesker og den Verden, vi lever i, og at bringe sit Sprog i Harmoni med disse tre Faktorer, vil aldrig få et i denne omfattende Forstand godt Sprog, om han saa tilegner sig nok saa korrekt Udtale og Grammatik.

Diderichsen: Godt og daarligt Sprog. 1947. s. 11.

Kan De sætte komma?

Sæt de manglende kommaer i nedensående sætninger, og stryk de forkerte, således at alle sætningerne får korrekt grammatisk kommatering. Opgaven løses uden hjælpemidler.

- a. Nu er det desværre to uger siden jeg har set ham.
- b. Jeg regner med at være der, så snart det bliver lyst, men hvis ikke, skal I bare gå i gang.
- c. Hvad tror du han vil foreslå næste gang?
- d. Hvis puserne sluger, og alting igen bliver dyret, så må vi opgive at rejse til sommer.
- e. Han protesterer jo, hver gang jeg foreslår at udrette et møde.
- f. Er der mon nogen, der ved, hvem af deltagerne der ønsker at overnatte?
- g. Her er det altid umuligt at gå, når det regner og jorden bliver våd.
- h. Vi kan endnu ikke vide, hvem af alle disse ansøgere der har de bedste kvalifikationer.
- i. Heldigvis blev vi færdige, længe inden nattefrosten satte ind.
- j. Det, jeg sagde, var, at der ikke var tid nok til det.
- k. Det er netop den slags, jeg mener, vi skal undgå, når vi starter igen.

Kan De sætte komma?

Sæt de manglende kommaer i nedenstående sætninger, og stryg de forkerte, således at alle sætningerne får korrekt grammatisk kommatering. Opgaven løses uden hjælpemidler.

- a. Nu er det desværre to uger siden jeg har set ham.
- b. Jeg regner med at være der, så snart det bliver lyst, men hvis ikke, skal I bare gå i gang.
- c. Hvad tror du han vil foreslå næste gang?
- d. Hvis piserne stiger, og aiting igen bliver dyrere, så må vi opgive at rejse til sommer.
- e. Han protesterer jo, hver gang jeg foreslår at udsætte et møde.
- f. Er der mon nogen, der ved, hvem af deltagerne der ønsker at overnatte?
- g. Her er det altid umuligt at gå, når det regner og jorden bliver våd.
- h. Vi kan endnu ikke vide, hvem af alle disse ansøgere der har de bedste kvalifikationer.
- i. Heldigvis blev vi færdige, længe inden nattefrosten satte ind.
- j. Det, jeg sagde, var, at der ikke var tid nok til det.
- k. Det er netop den slags, jeg mener, vi skal undgå, når vi starter igen.

Kan De sætte komma?

Sæt de manglende kommaer i nedenstående sætninger, og stryg de forkerte, således at alle sætningerne får korrekt grammatisk kommatæring. Opgaven løses uden hjælpemidler.

- a. Nu er det desværre to uger siden jeg har set ham.
- b. Jeg regner med at være der, så snart det bliver lyst, men hvis ikke, skal I bare gå i gang.
- c. Hvad tror du han vil foreslå næste gang?
- d. Hvis priserne stiger, og alting igen bliver dyrere, så må vi opgive at rejse til sommer.
- e. Han protesterer jo, hver gang jeg foreslår at udrette et møde.
- f. Er der mon nogen, der ved, hvem af delagerne der ønsker at overnatte?
- g. Her er det altid umuligt at gå, når det regner og jorden bliver våd.
- h. Vi kan endnu ikke vide, hvem af alle disse ansøgere der har de bedste kvalifikationer.
- i. Heldigvis blev vi færdige, længe inden nattefrosen satte ind.
- j. Det, jeg sagde, var, at der ikke var tid nok til det.
- k. Det er netop den slags, jeg mener, vi skal undgå, når vi starter igen.

Kan De sætte komma?

Sæt de manglende kommaer i nedenstående sætninger, og stryg de forkerte, således at alle sætningerne får korrekt grammatisk kommatæring. Opgaven løses uden hjælpemidler.

- a. Nu er det desværre to uger siden jeg har set ham.
- b. Jeg regner med at være der, så snart det bliver lyst, men hvis ikke, skal I bare gå i gang.
- c. Hvad tror du han vil foreslå næste gang?
- d. Hvis pusserne stiger, og alting igen bliver dyrere, så må vi opgive at rejse til sommer.
- e. Han protesterer jo, hver gang jeg foreslår at udsætte et møde.
- f. Er der mon nogen, der ved, hvem af deltagerne der ønsker at overnatte?
- g. Her er det altid umuligt at gå, når det regner og jorden bliver våd.
- h. Vi kan endnu ikke vide, hvem af alle disse ansøgere der har de bedste kvalifikationer.
- i. Heldigvis blev vi færdige, længe inden nattefrosten satte ind.
- j. Det, jeg sagde, var, at der ikke var tid nok til det.
- k. Det er netop den slags, jeg mener, vi skal undgå, når vi starter igen.

Kan De sætte komma?

Sæt de manglende kommaer i nedenstående sætninger, og stryg de forkerte, således at alle sætningerne får korrekt grammatisk kommateining. Opgaven løses uden hjælpemidler.

- a. Nu er det desværre to uger siden jeg har set ham.
- b. Jeg regner med at være der, så snart det bliver lyst, men hvis ikke, skal I bare gå i gang.
- c. Hvad tror du han vil foreslå næste gang?
- d. Hvis priserne stiger, og alting igen bliver dyrere, så må vi opgive at rejse til sommer.
- e. Han protesterer jo, hver gang jeg foreslår at udsætte et møde.
- f. Er der mon nogen, der ved, hvem af delagerne der ønsker at overnatte?
- g. Her er det altid umuligt at gå, når det regner og jorden bliver våd.
- h. Vi kan endnu ikke vide, hvem af alle disse ansøgere der har de bedste kvalifikationer.
- i. Heldigvis blev vi færdige, længe inden nattefrosten satte ind.
- j. Det, jeg sagde, var, at der ikke var tid nok til det.
- k. Det er netop den slags, jeg mener, vi skal undgå, når vi starter igen.

Løsning på opgaven Kryds og bolle (s. 24-25)

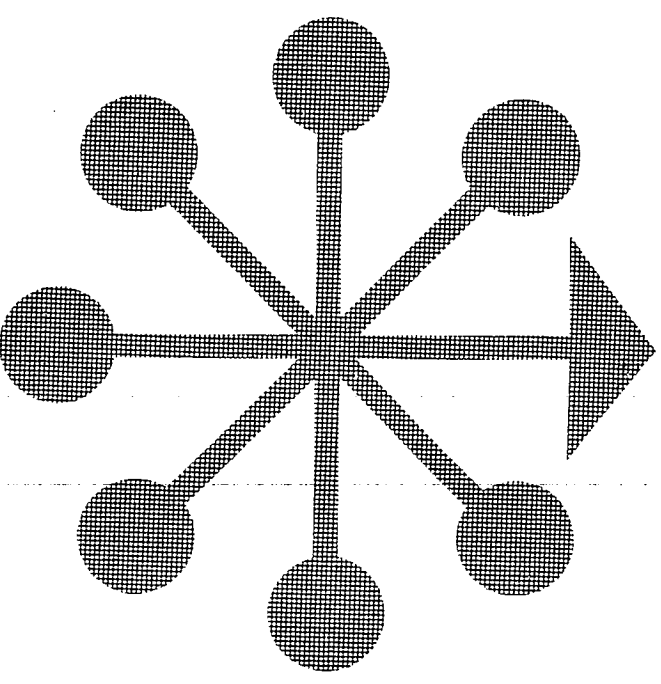
- a. Nu er det desværre to uger siden jeg har set ham.
- b. Jeg regner med at være der, så snart det bliver lyst, men hvis ikke, skal I bare gå i gang.
- c. Hvad tror du han vil foreslå næste gang?
- d. Hvis priserne stiger og alting igen bliver dyrere, så må vi opgive at rejse til sommer.
- e. Han protesterer jo, hver gang jeg foreslår at udsætte et møde.
- f. Er der mon nogen, der ved, hvem af delagerne der ønsker at overnatte?
- g. Her er det altid umuligt at gå, når det regner og jorden bliver våd.
- h. Vi kan endnu ikke vide, hvem af alle disse ansøgere der har de bedste kvalifikationer.
- i. Heldigvis blev vi færdige, længe inden nattefrosten satte ind.
- j. Det, jeg sagde, var, at der ikke var tid nok til det.
- k. Det er netop den slags, jeg mener vi skal undgå, når vi starter igen.

GJELLERUPS LÆRERVEJLEDNING
Vejledning til

Sprog og konvention

Om rigtigt og forkert sprog

af Annette Willig, Ole Tøgeby, Steen Laursen, Erik Hansen,
Hanne Nielsen og Lars Henriksen
FIDUS-SERIEN. SPROG OG LITTERATUR
Redigeret af Erik Hansen, Niels Holck og Hans Veirup

Bataille om detaljer

(1) De korrekte former bygger alle på det etymologiske princip. Opgaven kan bruges til at demonstrere dette princip. Desuden giver den anledning til at forklare hvordan de forkerte former opstår: ved påvirkning fra talesproget. Endelig viser et af eksemplerne, *nidstirre*, hvor vanskeligt det kan være at administrere det etymologiske princip, når som her den opindelige betydning går tabt og første del af sammensætningen kan erstattes af et nutidigt ord som også giver mening.

(2) Eleverne opdager nu at man ikke altid følger det etymologiske princip. Endvidere finder de ud af at Retskrivningsordbogen demonstrerer denne valken ved at anføre to valgfri former.

(3) skal vise analogiprincipet. Den etymologisk korrekte form *dublant* er omdannet til *dubleant* i analogi med en anden etymologisk form *suppleant*.

En hot dogs m/ ristede løg

Opgaven søger at vise hvorledes det etymologiske argument kommer til kort overfor problemet om hvilke s'er der kan accepteres i slutningen af danske ord. Normen der følges på dette område er systematisk set tilfældig, selvom den nok er historisk betinget.

Fup eller fakta?

Der kan ikke formuleres en regel der gælder for alle fremmedords bøjning i bestemtighed og tal. Man kan sammenligne med opgaven om fremmedordenes ortografi. Problemet med de udenlandske flertalsendelser viser sig særlig tydeligt ved bestemtighedsbøjningen i flertal: i visse tilfælde kan man hverken gennemføre en rent dansk eller en rent udenlandsk bøjning. Og man nødsages derfor til at acceptere en form som *utsaerne* som korrekt. Grundformen *et stadie*, *et akvarie* osv. regnes for ukorrekt. Man kan diskutere med eleverne om det ikke ville være rimeligt at anerkende den, når man har accepteret *arterie* (græsk *arteria*).

Ble og nødtørft

Opgaven prøver at gøre op med den antagelse der bringes i læserbrevet, at ords betydning ligger fast. Tværtimod skifter ordene betydning, set over længere perioder, og det er derfor ikke overraskende at der er ord som placerer sig mellem to betydninger (som fx. klimaks).

At visse ord skifter betydning uden at man egentlig tænker over det, er søgt indarbejdet i læserbrevet (der ikke er autentisk) ved anvendelse af udtrykkene

mærkeligt . . . lægge mærke til
objektivt vejledende . . . ledere

Væri opmærksom på at „billig“ er etymologisk beslægtet med „billede“. Ordets grundbetydning er „overensstemmende med“, „identisk med“, „svarende til“, „adækvat“ o.l. Den betydning ordet har i dag i udtrykket *billige priser* svarer altså udmærket til ordets oprindelige betydning.

Subtiliteter

Opgavetypen i (1) er velkendt fra intelligens- og egnethedsprøver, og fra mere uforpligtende selskabsunderholdning. På den tomme plads skal der stå 31, idet det drejer sig om primtallene fra 2 til 41, med en letgennemskuelig variation i rækkefølgen.

De krav man stiller til den rigtige løsning, er at den viser konsekvens, system, symmetri. Det er så selvfølgelig at man ikke engang behøver nævne det i instruktionen: folk går bare i gang.

Meningen med (2) er at man skal udfylde med de manglende *-itet* afledninger. Det er en meget simpel proces, og den giver ganske almindelige ord som *neutralitet* og *urbanitet*. Men man kan gå videre og danne ord som man måske ikke har hørt før: *momentanitet*, *subcutanitet*, *simultanitet*; nogle af dem giver muligvis ingen mening, men de kan dannes alligevel fordi princippet er ganske klart — så klart at det også kan anvendes på konstruerede ord: *procural-itet*.

De allerfleste vil under dette eksperiment også have dannet *spontanitet*. Ifølge ordbøgerne skal det imidlertid være *spontanitet*, og man ser altså at det korrekte i dette tilfælde er det usystematiske. De udannede, som ikke har andet end den sunde fornuft at holde sig til, danner den ukorrekte, men konsekvente og systematiske form *spontanitet*.

Når vi har fået *spontanitet* som den korrekte form, hænger det sammen med at ordet kommer fra fransk *spontané* — *spontanité*. Men heller ikke dette er gennemført konsekvent: Retkrivningsordbogens *homogenitet* og *heterogenitet* svarer til fransk *homogénéité* og *hétérogénéité*.

Forleden vinter

Hensigten med opgaven er at vise at et rimeligt ræsonnement forudsætter at tingene er sat i den rette sammenhæng og ikke bare ses isoleret.

Hvis man overhovedet kan få folk til at argumentere mod *s i i vinters* osv., vil det normalt være med noget i retning af at „det lyder grimt“ eller at „s'et er overflødigt“. De mere spidsfindige finder måske frem til en regel om at et *s* til at betegne fortid ikke må bruges når tidspunktet ligger mere end en uge bagud. Men denne regel indeholder jo ingen begrundelse som kan berettige et forbud mod *i vinters* osv.

Når skemaet er udfyldt, ses det dels at ingen reagerer mod *i formiddags*, *i onsdags* osv. (det lyder ikke grimt), dels at *s i i vinters* og *i sommers* ikke er overflødigt: det giver mulighed for at skelne mellem de tre tider *i vinters* — *i vinter* — *til vinter*. Et fuldt accepteret, men virkeligt overflødigt *s* har vi i *i forårs*.

Der skal to til . . .

Erfaringen viser at de fleste ikke kan kritisere ræsonnementet i det citerede læserbrev (1). Formålet med opgaven er at lade eleverne analysere sig frem til det uboldbare i dette typiske ræsonnement. Yderligere viser eksemplerne at den man er enig med altid er nævnt i konteksten, og logikken dermed i orden. Det læserbrevskribenten i realiteten forlanger, er derfor ikke at den anden part nævnes — det gør han altid — men at han kun må nævnes efter præpositionen *med*. Dette kan man formentlig ikke argumentere for ved at henvise til fornuft, logik og klarhed.

Fleralsafgørelse

I A (1) kan der udformes to regler: hvis det sidste bogstav i gruppe I er stort, skal bogstavet i gruppe II være stort — eller: hvis der er mindst ét stort bogstav i I, skal II være stort. Hvis man lader forskellige grupper løse opgaven samtidigt, har man en chance for at begge løsninger kommer frem. Det er derfor

der er to muligheder for antallet af korrekte eksempler i A (3). Kun den anden udformning af reglen vil også dække kombinationerne i A (5): hvis der er mindst ét stort bogstav i I, skal der være stort bogstav i II eller III.

I B (1) kan der igen opstilles to regler. Man kan nemlig skelne mellem grammatisk tal og betydningens tal: *brillerne* er fx af betydning ental, men er grammatisk flertal, svarende til xX. Reglen kan altså være formet med hensyn til grammatisk tal alene, eller med hensyn til begge dele. I de fleste grammatikker er reglen af den første type.

I B (2) kan man se at kun betydningen er bestemmende for substantivernes kombination med reciproke verber. Både *børnene*, *klassen* og *regeringen* er flere personer, og *bukserne* *passer sammen* kan kun dreje sig om flere par bukser. Efter alle disse indledende øvelser, skulle det være muligt at udforme en regel som omfatter *regeringen* er *uroilige* over *udviklingen* som korrekt. Denne regel vil være den simpleste beskrivelse af det foreliggende materiale. Omvendt kan man sige at regler som gør denne sætning ukorrekt, er udformet på grundlag af en mindre samling af eksempler.

Vi vil ikke sulte, vi vil op paa Tribunen

og dømme, — og Dommen skal hedde Kommunen!

Sprogbrugen præsenteres som sprogrigtighedskriterium. Det viser sig at autoriteterne kommer til forskelligt resultat, når de anvender dette kriterium.

Det andet spørgsmål kan give eleverne lejlighed til at diskutere hvad der har indflydelse på sprogbrugen (alder, miljø osv.). Men det skal først og fremmest oplyse dem om, at ingen med sikkerhed kan sige hvad der er almindelig sprogbrug. Denne oplysning må muligvis komme fra læreren.

Man kan argumentere for at *dupere* skal udtales med y i analogi med fx *tribune*, *costume* og *parfume*.

Gør de nar af os?

Opgaven skal vise at det kan betale sig at være kritisk overfor autoriteter, som fx lærebøger i rigtigt og forkert spøg. Herunder kan denne bogs skjulte, men konsekvente holdning til emnet diskuteres.

Endvidere kan man se at problemet med *ad* og *af* er så indviklet at selv lærebogsforfattere kan kludre. Reglerne giver forøvrigt ingen løsning på eksemplerne i (1).

Endelig kan det vises at der praktisk taget aldrig kan opstå misforståelser i forbindelse med brugen af *af* og *ad*. Det er meget svært at finde eksempler med betydningsforskel, og den man finder er som regel meget specielle: *ormen krølede ud af/ad vinduet*. Selv disse eksempler vil aldrig skabe misforståelser i en kontekst.

Er det agsebtapeld?

Opgaven skal vise at en fejl ikke behøver at gøre en tekst uforståelig eller svær at læse, og at der altså findes flere typer af fejl, selv inden for ortografien. Se herom næste opgave!

Den der skriver „d” i gjordt...

Opgaven skal vise at ikke alle fejl er lige iøjnefaldende eller diskriminerende. Der findes stavfejl som man mere eller mindre bevidst betragter som korrekte, fx *detaile* og *distrait*. Man kan tale om en autoriseret korrekthed *distrait*, og en accepteret korrekthed *distrait*. I modsætning hertil vil de fleste straks se at *siofor* er stavet forkert.

Kryds og bolle

Fornålet med opgaven er at vise at det der almindeligvis accepteres som korrekt, ikke nødvendigvis falder sammen med det der ifølge ministeriel autorisation er korrekt.

Hvis man lader et helt hold eller en hel klasse foretage hver 5 kornmatests, kan man meget hurtigt skaffe sig et ret stort materiale, og det skulle kunne lade sig gøre at lave en primitiv statistik på svarene.

Eksemplerne er lagt sådan til rette at selv øvede skriftsprogbrugere vil have tendens til, hvor de retter, da at rette det rigtige til det forkerte. Eksperimentet viser altså at det kan være dannelsesmæssigt kompromitterende at følge landets autoriserede retskrivning. (Jfr. den foranstående opgave).

Musen efter katzen

Opgaven skal vise at visse sætninger er uhensigtsmæssige fordi menneskets evne til at huske flere forskellige ord på en gang er

begrænset. De to første eksempler kræver at læseren skal huske flere ord end de fleste kan; der er ikke mange der bemærker at der faktisk står at *katten lavede musen* og at *musen åd hullet*.

Sådanne sætninger som b-eksemplerne i B betragtes normalt ikke som ukorrekte, der findes ingen regler for hvor lange sætninger må være. De er dog meget uhensigtsmæssige. Dette vil blive behandlet videre i opgaven *Kan man nu forstå det*.

Peter har en pige kærlig...

Det kan vises at nogle sætninger er korrekte og forståelige: *derfor samler Peter bær*, nogle er ukorrekte og forståelige: *derfor Peter bær samler* — man kunne fx træffe dem i konfirmationsange —, nogle er uforståelige uden at man umiddelbart kan give den almene regel som de er brud på: *derfor bær samler Peter*. Man kan derved se at korrekt og forståeligt ikke er det samme, at korrekthed må bestemmes på en anden måde.

At gøre sort til hvidt

Gennem de forrige opgaver har eleverne nu set at de traditionelle argumenter for rigtigt og forkert som regel er uboldbare. For at slå fast at man med den art af argumenter faktisk kan komme til hvilket som helst ønsket resultat, kan man lade eleverne prøve at argumentere for at noget indiskutabelt rigtigt er forkert — og omvendt — og vise dem at deres ræsonnementer er lige så holdbare som de der normalt bruges i debatten om rigtigt og forkert.

Det er ikke uvæsentligt at minde eleverne om at *holdte* (og *faldte*) er ret almindelige former hos børn. Det hænger naturligvis sammen med at *-t* er en meget sjælden præteritumsendelse, mens *-te* er noget ganske normalt: *selge/solgte, råbe/råbte, halde/kaldte, hælde/hældte, volde/voldte, holde/holdte, falde/faldte*.

For de der ikke ved bedre

Opgaven behandler hyperkorrekthed.

(1)

Udtalen [på'plæng] er naturligvis franskspræget. Ordets franske form er imidlertid *popeline*, udtalt [på'plin], altså uden nasa-

lering. Ordet er kommet ind i dansk via engelsk (deraf den danske stavemåde), men man har opfattet ordet som fransk og har givet det samme udtale som franske låneord på *-in*: *Magasin du Nord* m. fl.

Pommes frites [på'n'frit] og *béarnaise* [bearnæ'z] kan i Danmark høres udtalt [på'n'fri] og [bearnæ]. Dette er et typisk hyperkorrekthedsfænomen: man ved at *s* i udlyd er stumt på fransk, men man ved samtidig at den sidste lyd i franske ord ikke udtales. Men i den korrekte udtale [frit] er den sidste lyd, *s*, faldet væk, og i [bearnæ'z] er *e* det sidste bogstav og udtalen af *s* er fuldt korrekt.

(2)

Bilerne er begge af mærket Citroën og problemet omkring udtalen af *dette* ord minder meget om *poplin*, men er enklere og mere typisk hyperkorrekt. Den franske udtale er [sitroen] uden nasalering, men man er jo vant til at *-en* på fransk skal udtales [æng]. I dette tilfælde er formen så godt indarbejdet at firmaets egne folk i Danmark udtaler ordet med nasal.

(3)

Det er vigtigt at eleverne her når frem til at subjekt i akkusativ foran en relativsætning er et meget karakteristisk træk ved talesprog. Det er jo netop denne indteipen af at det ikke hedder *den, der*, men *de, der* som er forklaringen på at mange bruger nominativ for akkusativ som eksemplerne under (4) viser.

Typen præposition + nominativ + relativsætning kan findes i aviser og politikersprog i et sådant omfang at det formentlig snart bliver „korrekt“ — også hos de af vi der ved bedre.

(4)

Interessen skal her samle sig om sætningerne g, h, i, j, hvor eleverne ved en sammenligning med opgavens øvrige eksempler skulle nå frem til at fejlen er at disse sætninger har nominativ efter præposition. Der er andre eksempler på dette, sætningerne a, b, der dog ikke har relativsætning efter sig og hvor fejlen vist er indiskutabel. Ved slutning herfra og på baggrund af den foregående formulering af reglen for nominativ/akkusativ for-

sigtsmæssigt: hvordan vælger man den rette stil, en passende svarhedsgrad osv. Det er altså det man også kalder *sprogbrugen*.

Sprogriktighedsproblemer er sprogbrugsproblemer. Når et par konkurrerende former diskuteres, er det så at sige altid et spørgsmål om stil og social konvention, og ikke noget om det konstituerende for dansk. Hvis vi lægger mærke til at én siger *hun som der var her i går* mistænker vi ham ikke for at være udlænding, og vi er heller ikke i tvivl om hvad meningen er. Han har altså ikke gjort vold mod sprogbygningen. Derimod kan man muligvis diskutere om hans sprogbrug i social henseende er hensigtsmæssig.

Som det fremgår af ovenstående, kan den samme regel klassificeres som A- eller B-regel efter hvordan den nu ansues.

Reglen om hvordan man skal lægge kniv og gaffel osv., er en B-regel (strategisk) set ud fra formålet „at tage føde til sig for at opretholde livet og helbrede“. Men er formålet „at tage føde til sig på en sådan måde at man ikke støder an i det bedre selskab“, så er det en A-regel (konstituerende).

Anskues sprogriktighedsreglerne ud fra formålet „det skal være dansk, og det skal være klart“, bliver de som nævnt B-regler. Men ses de ud fra formålet „jeg vil tale og skrive således at jeg bliver accepteret af de og de sociale grupper“, så bliver de naturligvis A-regler.

Begge synspunkter er selvfølgelig legitime, men det er vigtigt at man gør sig klart hvilket syn man anlægger og hvad det implicerer.

Klunsning

Opgaven er lånt fra Arne Sjølund: Gruppedynamik. Rækkerne af tal der skal udleveres til dommerne er:

15, 6, 7, 2, 1, 10, 14, 5, 12, 9, 4, 3, 11, 13, 8.
15, 6, 7, 2, 1, 10, 14, 5, 12, 9, 4, 3, 11, 13, 8.

Altså den samme begge gange.

Som regel finder gruppen frem til at én af de tre tager en tændstik mere end de andre, hvis tallet ikke er deleligt med tre, og en anden én mindre. Gruppen kan også finde frem til at én altid tager 5 eller så mange som muligt, en anden altid 0

eller så få som muligt, og den tredje hvad der måtte mangle.

I begge tilfælde får de forskellige deltagere forskellige roller, som er bestemt af regler. Det væsentlige her er at reglerenes status som A- eller B-regler afhænger af hvad deltagerne anser dem for. De på forhånd opstillede regler (at der er tre deltagere, at de får 5 tændstikker osv.) betragtes som A-regler, selvom en enkelt af dem (at man ikke må tale) ikke altid bliver overholdt. Derimod betragtes de regler som opstår fordi de er hensigtsmæssige (rollerne), som B-regler. Der opstår som regel en magtkamp om hvem der skal have en tændstik mere end de andre. Disse regler bliver altså udtryk for mere end hensigtsmæssighed i den snævre forstand som opgaven definerer det. Når spillet er slut betragtes alle reglerne som B-regler.

Med udgangspunkt i opgaven kan man diskutere du-De-problemet. Det rækker også tydeligvis ud over det rent sproglige. De fleste har prøvet at nå til en stillende overenskomst om regler for omgangen med fremmede mennesker, fx når man kommer fra by til land eller omvendt, eller til en ny skole. Man kan også som udgangspunkt for diskussionen tage du-De-brugen i litteraturen, fx Riffbjerg: Nul putte, fra novelleamlingen *Rejsende*, 1969.

Gamle jas

De tre tekster repræsenterer samme genre, men på tre forskellige planer. Det vil fremgå klart af elevernes besvarelser at alle er i stand til — ureflekteret — at reproducere stiller, idet man automatisk vil svare i brevenes eget stillag. Man kan eventuelt lade eleverne besvare brevene i forkerte stiller („svar på brev 2 i stilen fra brev 1“). At dette også er muligt understreger den meget sikre normformennelse i sproglige spørgsmål.

Tordenskjold eller Christian X?

I denne opgave foreligger fire spørgsmål som repræsenterer spørgeformen i fire forskellige situationer. Hensigten med opgaven er at vise at eleverne let kan udpege de situationer hvor det er normalt at spørge på de pågældende måder. Eleverne vil kende de normregler som er grundlæggende i de enkelte situationer.

Billet mrk.

Det er hensigten med denne opgave at vise at eleverne er i stand til at opfylde visse genre-regler, uden forudgående undervisning. De mange citater er taget med af to grunde, dels for at lægge op til en debat om genres berettigelse, dels for at diskutere om forfatteren overholder sine egne regler.

Spørg bare!

Det vil fremgå af analysen af de tekster der er aftrykt i denne opgave at det er helt umuligt at overføre skriftsprogns normen til talesproget. Selv tekster der forekommer at være klare og vel disponerede, falder igennem hvis man anlægger skriftsproglige synspunkter. De fleste vil vel mene at Erhard Jacobsen taler udmærket for sig — men alligevel myldrer det med sætningsbrud og subjektgentagelser i hans indlæg. Disse træk er nemlig ikke kritisable i en talesprogssituation, hvor det faktisk kun er kommunikationseffekten der er af interesse. Og den er ikke afhængig af de syntaktiske regler for skriftsprog.

Det er nok praktisk at tage denne opgave på gruppebasis, således at man samler eleverne efter hvilken tekst de har udnævnt til den bedste. Undersøgelsen af spørgsmålene til teksten vil vise det samme i alle tre tekster, så det er uden særlig interesse at gennemarbejde alle opgaverne på hele klassen.

Hvis man giver grupperne lejlighed til at diskutere indbyrdes, vil man let kunne lede debatten over i en principiel diskussion om det efter nogles opfattelse uheldige i at man altid betragter talesproget som noget sekundært og skriftsproget som det fineste. Konsekvensen af synspunktet er jo at talesproget bare er noget man har fordi vi desværre ikke magter at tale skriftsprog.

Sociale skel og fordomme i Danmark i dag

Denne opgave har to formål. Dels skal den vise at eleverne er i stand til at formulere normregler for en dansk stil, dels skal den gennem de mange citater føre til en diskussion om de regler der er opstillet i citaterne og om de regler, der er opstillet af eleverne selv. Det er måske muligt herigennem at gøre eleverne mere fornbevidste.

Den foreliggende stil er endvidere god som oplæg til en debat om det logiske element i sproget.

Kaninseletoej

I denne opgave foreligger to tekster som begge demonstrerer det samme problem: brud på sprogbygningen. I den første tekst er bruddet foretaget bevidst, i den anden ubevidst. Her af en udlænding som ikke kender sproget tilstrækkeligt. Men begge tekster er vanskelige at læse, der er altså her tale om en anden type fejl end dem vi havde i stavfejlsopgaven.

Ulykken der gik hen og døde

Opgaven skal vise at fejl kun kan bestemmes i forhold til normer som altid må være knyttet til bestemte situationer og gener. De metaforiske udtryk, som umiddelbart vil blive betragtet som fejl, viser sig at udgøre selve pointen i digtet og kan altså ikke undværes.

Lufttryk

Opgaven skal som mange af de øvrige vise at eleverne er i stand til at udpege den mest hensigtsmæssige tekst. Tekst to er et uddrag af en fysikbog for byggeteknikere. Opgaven kan samtidig lægge op til en debat om man i andre sammenhænge kan finde det formålstjenligt at anvende andre gener til formidling af eksakt viden.

Det store, stygge Storkespringvand

Som vist i „Gamle jas” er alle i stand til at reproducere gener og til at manipulere med dem. Elevernes besvarelse af denne opgave vil vise at normformemmelsen er til stede uafhængigt af om man har noget egentligt kendskab til den genre det drejer sig om. Ingen af eleverne har formentlig nogen sinde set en politirapport, men selv om de måske vil være uenige om detaljer i udtrykkene vil de alle have understreget stort set de samme vendinger som forkerte og alles forslag vil være i samme højtidelige, lidt stive stil.

Der er ingen grund til at prøve på at nå frem til en fælles formulering af opgaven, men til Deres orientering gengives teksten her med de „rigtige” udtryk kursiveret. Naturligvis er det ingen facitliste, andre udtryk i samme stil kan accepteres.

Nedenfor er den originale lægebrevkasse aftrykt. I overensstemmelse med opgavens pointe har vi ikke anført nogen oversættelse af citatet fra Ugeskrift for Læger.

Porfyri er navnet på en gruppe sygdomme, der alle skyldes fejl i omsætningen i legemet af de stoffer, som kaldes porfyrier. Nogle af lidelserne er arvelige, men dog ikke udpræget. Nogle viser sig allerede i barndommen, andre først højt oppe i årene.

Symptomerne kan være højt forskellige. Hos mange patienter træffer man en stærk forøget lysfølsomhed i huden, så der opstår blærer og sår på de områder af hudoverfladen, der ikke dækkes af klædedragten.

Ved en lille gruppe af patienter kan leveren være angrebet, og mennesker med denne form for porfyri bør derfor ikke drikke spiritus. Man har ofte set en betydelig forbedring af både leverens og hudens tilstand, hvis disse patienter holdt op med at drikke alkohol i enhver form. Men det er dog kun, hvis lægen tilråder en porfyripatient at holde sig fra alkohol, at det er nødvendigt. For flertallet af patienterne har ikke denne specielle form af sygdommen.

I nogle, men ikke i nær alle tilfælde, følger der psykiske symptomer med sygdommen som i Deres mands tilfælde. De må dog trøste Dem med, at Deres mand har de psykiske forandringer i en meget mild grad. Nogle patienter kan virke forvirrede og ligefrem få sindssygeligheden anfald eller måske miste bevidstheden forbigående.

Man ser også undertiden lammelser i lemmer eller krop. De synes ofte forårsaget af sovemidler, så disse må under ingen omstændigheder bruges af porfyripatienter, med mindre det er et middel, som er ordineret af en læge, der har kendskab til patientens sygdom. Nogle medikamenter må nemlig godt anvendes, men det må patienten ikke selv afgøre.

Nogle patienter får anfald af så svære mavesmerter, at de ved en fejltagelse kan komme på operationsbordet, fordi man regner med, at de f. eks. har tarmslang, perforeret mavesår eller voldsom blindtarmsbetændelse.

Porfyri kan ikke helbredes med vor nuværende viden, men symptomerne kan mildnes på så mange måder, at sygdommen — i modsætning til tidligere — ikke mere regnes for dødelig. Vi

har altså ikke nogen midler direkte rettet mod porfyrien, men der skulle nok være en chance for at mildne Deres mands symptomer, så hans humør blev noget bedre. Jeg kan ikke anbefale noget bestemt middel, når jeg ikke har personligt kendskab til hans sygdom, men jeg synes, De eller han skulle tale med den læge, som normalt tager sig af hans tilfælde. Så vil jeg tro, De kan få hjælp på en eller anden måde.

Kan man nu forstå det?

(2)

Begrundelserne for at anvende kancellistilen må stort set betragtes som rimelige.

(3)

Men når det offentlige overholder den norm som kancellisproget er udtryk for opstår der kommunikationsvanskeligheder: sprogbbruget får sociale konsekvenser. Det er derfor nødvendigt at opstille endnu et krav til det juridiske sprog — det skal være let at læse og forstå.

(4)

Ved vurderingen af brevets sprog må man tage hensyn til de krav der med rimelighed kan stilles til et sådant dokument. Altså til de argumenter der fremføres under såvel punkt (2) som punkt (3) og (4).

Med udgangspunkt i justitsministeriets vejledning, kan man diskutere hvad der kan gøres for at tilgodese kravet om letforståelighed.

Opgaven kan løses som gruppearbejde. Gruppeerne kan evt. formulere korte skriftlige oplæg til diskussionen af de forskellige punkter.

A. Nielsens Plads

Teksten viser de sociale konsekvenser det kan få at borgerne føler sig forpligtet til at skrive til myndighederne i en ganske speciel stil: kancellistilen, som anvendes af myndighederne til borgerne (jfr. opgaven, Kan man nu forstå det?). I teksten støder skrift- og talesprog hårdt sammen, og det vil nok være givtigt at lade eleverne påvise træk fra disse to overgenger, der begge har været strejft i tidligere opgaver.

Et brev som det foreliggende virker komisk, og konsekvensen af at man prøver at skrive til myndighederne i deres eget sprog, bliver altså at kun en del af samfundets borgere bliver i stand til at kommunikere lydfrit med samfundets repræsentanter.

I forbindelse med det sidste spørgsmål bør man være opmærksom på at brevet kan få konsekvenser på flere måder. For det første ved at modtageren forudindtages mod brevskrivaren, for det andet — og måske vigtigst — ved at en meget stor del af befolkningen på forhånd opgiver at skrive til offentlige institutioner.

Dig og mig og vi to ...

Hensigten med opgaven er flersidig; dels at vise at det — naturligtvis — kan lade sig gøre på rent sprogligt grundlag at formulere en regel om kassubruken, alternativ til den (ikke-fuldstændig) traditionelle beskrivelse. Selv om grammatiske argumenter ikke i sig selv er relevante til afgørelse af sprogrigtighed, har det betydning at klargøre at emnet kan beskrives som andet end undtagelser osv. (jfr. sammenhængen mellem dialekternes videnskabelige udforskning og deres prestige).

Dels at understrege at korrekt sprog (i den forholdsvis neutrale og veldefinerede betydning dette ord har fået i bogen) ikke altid er godt, stilistisk tilfredsstillende og — omvendt — at ukorrekt sprog kan være den naturlige stilistiske mulighed (idet de sprogformer vælges der ikke er markerede i forhold til konteksten).

Og endelig at lægge op til en diskussion om de forskellige sprogformers sociale konsekvenser.

Man kan evt. lade eleverne gennemgå sprogrigtigheds-eksempler ved „hvis-så“-beskrivelser (c): hvis man bruger den og den form i den og den situation opnås den og den sociale effekt), idet de fleste menneskers ører er særdeles skarpe på dette felt.

Mht. det grammatiske er det tilstrækkeligt at nå frem til at bruken af nominativ er indskrænket til det tydeligt markerede subjekt (jeg kommer nu vs. hvem, mig?). Når subjektfølelsen er usikker (han er større end mig) eller når noget er tilføjet (dem der var her igår er fra Norge) bruges akkusativ.

Se i øvrigt opgaven om hyperkorrekthed: *For de der ved bedre.*

Lig godt mærke til dette

Ved hjælp af eksemplerne opstilles først reglen for bruken af verberne: *ligge, sidde, hang* osv. bruges intransitivt, mens *lægge, sætte, hænge* osv. bruges transitivt (kausativt). Elever der ikke kender til grammatisk terminologi, vil udtrykke sig anderledes, men hovedsagen er blot at der formuleres en brugbar regel, som så afprøves på materialet i (2).

Hensigten med sidste spørgsmål i (2) er at eleverne skal indse at sammenblandingen af *ligge* og *lægge* osv. formentlig aldrig giver misforståelser, idet konteksten så godt som altid viser om verbet skal opfattes som intransitivt eller transitivt (kausativt). Herunder bør man alvorligt diskutere om eksempel 1 virkelig er dobbelttydigt, og er det det, beror dobbelttydningen netop ikke på uklarhed mht. intransitiv/transitiv, men på at *synke* kan betyde to ting.

I (3) vises det at et stort antal verber ikke i deres form skelner mellem intransitiv og transitiv (kausativ) funktion. Distinktionen *ligge/lægge* osv. er altså et særtillægde der kun gælder for nogle ganske få verber, og „fejlene“ kan ses som udslag af en tendens til at eliminere denne overflødige uregelmæssighed i sproget.

En principsag

Opstillingen af „principper“ bygger på Paul Diderichsen: Sprogsyn og Sproglig Opdragelse, kap. 4, specielt side 153–55. Man må gøre sig klart at ét problem kan være behandlet ud fra flere principper samtidig. Det kan også tænkes at det er nødvendigt at opstille flere principper end de foreslåede.

Hvad mon det betyder

Hovedformålet med opgaven er at afsløre sprogrigtighedsprogets „knøb“.

Under punkt (1) ses det at genren benytter formuleringer der i dagligsproget betyder det diametralt modsatte; når det anføres at *d'et* ikke høres er det jo netop fordi det høres osv. Også udeladelsen af de modificerende underforståelser (hvis der overhovedet er tale om underforståelser) gør det svært gennemskueligt: *dansk for godt dansk, skriver for bør skrive* osv.

Punkt (2) viser forskellige omskrivninger; det billedlige udtryk *borgeret* mildner fx, og *grammatisk* virker ikke så vold-

somt som *grammatikalsk*.

Eksemplerne i punkt (3) afspejler en stadig udbredt romantisk sprogopfattelse ifølge hvilken et ords oprindelige (historiske) betydning endnu er tilstede og er den rigtige.

At *egentlig* ikke blot kan siges at være synonymt med *oprindelig* ses bl. a. af at man næppe vil træffe:

moderne dansk har egentlig talbøjning i verberne
(men derimod nok: dansk havde oprindelig talbøjning i verberne).

Tilslidst kan det vises hvordan man fx af 1, A kan drage den næsten sikre slutning at *d*'et høres i *snekker* osv.

I forbindelse med denne opgave kan man endvidere gennemgå svar fra Dansk Sprognaevn.

Sml. også opgaven *Gode manerer*.

En ordbogsartikel

Det er ikke meningen at eleverne skal nå til nogen bestemt definition. Der skulle netop være eksempler på at ordene bruges på flere forskellige måder: Jørgen Jørgensen bruger *rigtig* som synonym til *sand*, i betydningen „i overensstemmelse med virkeligheden“, mens Joachim Israel mener at *rigtig* blot betyder „i overensstemmelse med andres forventninger“.

De fleste ord som hører til sprogrigtighedsområdet har *denne* tvetydighed som hænger sammen med forskellen på A- og B-regler.

Det ville være naturligt i klassen eller på holdet at vedtage hvilken betydning man fremtidigt skal bruge ordene i. Fx kunne man vedtage at *korrekt* benyttes som et teknisk udtryk som betyder „i overensstemmelse med sproglige normer der eksisterer i det danske samfund og skolevæsen“.